

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА

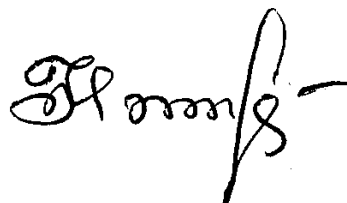
НЕЧАЙ СВІТЛАНА ПЕТРІВНА

УДК 378:37.091.12:78-28.17-043.86-053.4

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ
ДО ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНОГО ЗАСТОСУВАННЯ МУЗИКИ
В АУДІАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти
13.00.08 – дошкільна педагогіка

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Інституті проблем виховання НАПН України.

Науковий консультант - доктор психологічних наук, професор,
дійсний член НАПН України
БЕХ Іван Дмитрович,
Інститут проблем виховання НАПН України,
директор.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ПАДАЛКА Галина Микитівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
професор кафедри фортепіанного
виконавства та художньої культури;

доктор педагогічних наук, професор
БЄЛЄНЬКА Ганна Володимирівна,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
заступник директора з наукової роботи;

доктор педагогічних наук, професор
ТАНЬКО Тетяна Петрівна,
Харківський національний
педагогічний університет імені Г.С. Сковороди,
декан факультету дошкільної освіти.

Захист відбудеться 11 лютого 2016 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розісланий 28 грудня 2015 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

В. Д. Сиротюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Реформа системи вищої школи в Україні зумовлена сучасним рівнем розвитку суспільства, інтегративними процесами зі зближення з освітніми системами країн зарубіжжя. Це, у свою чергу, пов'язане з пошуком ефективних шляхів і методів модернізації змісту і технологій підготовки педагогічних кадрів нової формації – творчих особистостей, здатних забезпечувати сприятливі умови для повноцінного розвитку суб'єктів освітнього процесу. З огляду на важливість раннього онтогенезу для особистісного зростання на особливу увагу науковців заслуговує проблема удосконалення процесу підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Закони України «Про освіту» і «Про дошкільну освіту», Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, Концепція дошкільного виховання в Україні, Державна цільова соціальна програма розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року, Базовий компонент дошкільної освіти орієнтовані на гуманістичне осмислення і практичне використання внутрішнього потенціалу зростаючої особистості, побудову у дітей дошкільного віку цілісного, адекватного, реалістичного образу світу.

Актуальність нашого дослідження полягає у розробці альтернативного підходу до процесу ознайомлення дитини дошкільного віку зі звуком, фіксації уваги на її аудіальному розвитку - умінні диференціювати оточуючу аудіальну інформацію, визначати її якість, адекватно реагувати на неї, захищатися від її ймовірного негативного впливу. Ми виходимо з розуміння, що розвинене слухове сприйняття, уміння зосереджуватися на звукові, виділяти його характерні особливості є важливими чинниками гармонійної адаптації, соціалізації та творчого впливу дошкільника на довкілля. Чим більшою кількістю джерел звуків оперуватиме дитина, тим легше їй орієнтуватися в оточуючому просторі (В. Єрмаков, Л. Переслені, А. Сорокіна, Г. Якунін та ін.).

За даними провідних фахівців, музика як один із компонентів звукового середовища, посідає особливе місце серед засобів аудіального розвитку дитини. Сучасні дослідження в галузі медицини, психології, музикознавства, педагогіки актуалізують проблему поліфункціональних властивостей музики, її впливу на соматичний, психічний і духовний розвиток (В. Бехтерев, В. Гошовський, Н. Маслова, К. Рудестам, І. Темкін, М. Хватова, Н. Шутова).

Концептуальні засади дослідження базувалися на даних, згідно з якими звукові вібрації стимулюють обмінні процеси в організмі на рівні клітини, підвищують його опірність хворобам (Н. Захарова, П. Лазарев, С. Шушарджан); впливають на стан свідомості людини, її настрій, емоції, поведінку в цілому (Г. Декер-Фойгт, В. Сухоруков, В. Холопова). При цьому базовими слугували тези відносно того, що музика посилює міжцентральну і міжпівкулеву взаємодію, стимулює обробку інформації, кодованої в мовній формі (А. Лебедева, Т. Князева); позитивно впливає на мовний розвиток дітей, сприяє вдосконаленню комунікативних умінь і навичок (М. Кальмар, Р. Шутер-Дайсон); активізує розумовий розвиток дошкільників, оптимізує процес навчання (В. Рилькова, М. Спайхігер, Л. Трегубова, Н. Яновська); справляє лікувально-коригуючий ефект (В. Петрушин, К. Роджерс, С. Шушарджан).

Доведено, що використання музики як терапевтичного засобу доступне кожному педагогові, не потребує спеціальних медичних знань, відповідає принципів дитячої психотерапії - лікування радістю (Л. Лебедева, Г. Подкопаєва, Ю. Шевченко). Досліджуючи проблему аудіального розвитку дитини, розглядаючи музику як один з його засобів, ми намагалися не ігнорувати жодну з «домінант» впливу музики на особистість. Поліфункціональний підхід відкрив нові перспективи, за яких спеціально організований музичний вплив сприяв вихованню, розвитку та оздоровленню дітей дошкільного віку.

Звук як засіб розвитку дитини, його вплив на формування уявлень дитини про навколишній світ досліджувалися Т. Боровик, С. Казаковою, А. Лобовою, Т. Тютюнниковою та іншими фахівцями. Вони зазначають, що дошкільна педагогіка тільки починає поповнюватися методами аудіального розвитку зростаючої особистості, належним чином не розкриває сутність та шляхи формування у дошкільників цілісного світобачення. У контексті сказаного на часі обґрунтування педагогічних умов і розробка методики формування у дітей дошкільного віку звукової картини світу, включення аудіального розвитку дітей як одного з важливих завдань професійно-педагогічної підготовки майбутніх вихователів у вищому навчальному закладі.

Загальні аспекти підготовки майбутніх педагогів до професійно-педагогічної діяльності висвітлено у працях багатьох учених (П. Абдуліна, В. Безпалько, В. Бондар, М. Євтух, І. Зязюн, О. Падалка, Р. Хмелюк); досліджено процес формування у них готовності до професійно-педагогічної діяльності (К. Дурай-Новакова, Л. Кондрашова, А. Линенко, О. Мороз, О. Пехота, Г. Троцко); визначено теоретичні й методичні засади формування їхньої компетентності (О. Гура, В. Кравцов, Н. Креденець, А. Маркова, В. Радил, Г. Селевко, В. Сластьонін).

Особливостям професійної підготовки педагогів дошкільної освіти присвячено праці Л. Артемової, Г. Беленької, А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Ємельянової, С. Курінної, І. Луценко, Л. Поздняк, О. Фунтікової, В. Ядешко та інших авторів. Дослідженню шляхів удосконалення наявних програм з фахової підготовки студентів дошкільного профілю присвячено роботи Л. Зайцевої, Т. Зотєєвої, Т. Котик, С. Петренко, Н. Сайко та інших. Науковий доробок С. Науменко, Г. Падалки, Т. Танько, О. Федій, А. Шевчук слугує теоретичним підґрунтям для ефективною підготовки майбутніх педагогів до застосування музичного мистецтва у розвитку творчих здібностей дитини.

Водночас з'ясовано, що модель підготовки педагогів дошкільної освіти до музично-педагогічної діяльності у контексті ідеї формування у дітей цілісної картини світу не була предметом спеціального дослідження. Натомість покращання якості вищої освіти, удосконалення професійної підготовки майбутніх вихователів передбачає приведення змісту і технології музично-педагогічної підготовки у відповідність із сучасними запитами та вимогами.

Актуальність дослідження проблеми підготовки майбутніх вихователів до аудіального розвитку дошкільників зумовлена низкою *суперечностей* між:

- сучасними вимогами до упровадження в систему музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів особистісно орієнтованого підходу та домінуванням традиційної навчально-дисциплінарної її моделі;

- реально існуючою специфікою професійної діяльності музичного керівника та вихователя дошкільного навчального закладу і відсутністю її врахування у змісті і технології їхньої підготовки у вищому навчальному закладі;

- вимогами Базового компонента дошкільної освіти до формування у дітей цілісної картини світу та традиційним предметоцентричним підходом до організації пізнавальної діяльності у дошкільних навчальних закладах.

Зазначені суперечності, недостатня розробленість досліджуваної проблеми зумовили вибір теми дисертаційної роботи **«Теорія і практика підготовки майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження здійснювалося відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи лабораторії дошкільного виховання Інституту проблем виховання НАПН України і є складовою теми «Педагогічні умови формування у старших дошкільників цілісного світобачення» (державний номер реєстрації 0110U199). Тему затверджено Вченою радою Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України (протокол № 6 від 24.06.2010 р.) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 26.10.2010 р.).

Мета дослідження полягає у науковому обґрунтуванні теоретико-методичних засад підготовки майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників, у розробці концепції, створенні моделі, її експериментальній перевірці та впровадженні у педагогічну практику вищого навчального закладу.

Відповідно до мети сформульовано **завдання дослідження**:

1. Вивчити стан розробленості досліджуваної проблеми в психолого-педагогічній теорії, визначити зміст та структуру музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку у ВНЗ.

2. Розкрити сутність і структуру понять «готовність майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників», «поліфункціональне застосування музики», «аудіальний розвиток дошкільників».

3. Визначити й обґрунтувати наукові підходи до організації процесу підготовки майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників.

4. Розробити критерії, показники та визначити рівні готовності майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників.

5. Схарактеризувати вимірники і визначити рівні аудіального розвитку дітей старшого дошкільного віку.

6. З'ясувати чинники аудіального розвитку дошкільників та розробити методичні рекомендації вихователям з означеного напрямку.

7. Визначити педагогічні умови, зміст і методи підготовки майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників.

8. Апробувати та запровадити у практику модель підготовки майбутніх

вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників.

Об'єкт дослідження – процес музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку у ВНЗ.

Предмет дослідження – теоретичні й методичні засади підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до аудіального розвитку дітей-дошкільників.

Загальна гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що процес музично-педагогічної освіти студентської молоді у ВНЗ буде ефективним, якщо здійснюватиметься відповідно до науково обґрунтованих теоретико-методичних засад, а саме: сукупності базових понять, моделі підготовки майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників, яка базується на синтезі системного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, аксіологічного та культурологічного підходів; критеріїв, показників і рівнів особистісної, професійної та загальної готовності студентів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників; збалансованості змісту, педагогічних умов та ефективних методів організації освітнього процесу.

Загальна гіпотеза конкретизована у *часткових гіпотезах*.

Першою частковою гіпотезою передбачалося, що процес підготовки майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників виявиться ефективним за умов:

- чіткого визначення змісту і структури процесу підготовки майбутніх вихователів до аудіального розвитку дошкільників;
- використання музики як засобу аудіального розвитку дошкільника, врахування й застосування в освітньому процесі поліфункціонального впливу музики на особистість;
- розробки та впровадження моделі підготовки майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників в єдності її *особистісного* та *професійного* компонентів.

Друга часткова гіпотеза базувалася на припущенні, що у дітей дошкільного віку основи аудіального розвитку закладаються за таких педагогічних умов:

- розуміння майбутнім вихователем сутності «аудіального розвитку дошкільників»;
- створення у дошкільному навчальному закладі аудіального середовища, сприятливого для вправлення дітей в умінні заглиблюватися у різні за звучанням, властивостями, місцезнаходженням джерела звуків довкілля;
- забезпечення тісної співпраці вихователів та музичного керівника, розв'язання завдань аудіального та музичного розвитку дошкільників відповідно до специфіки професійної діяльності кожного;
- належного змістового і методичного забезпечення аудіального розвитку дошкільників.

Гармонійне поєднання положень загальної та часткових гіпотез модернізує та інтенсифікує процес підготовки майбутніх вихователів до застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників.

Концепція дослідження. Підготовка майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників

як цілісна динамічна система забезпечується єдністю методологічного, теоретичного та методичного аспектів.

Методологічний аспект досліджуваної проблеми засвідчується узгодженістю системного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, аксіологічного та культурологічного підходів.

Системний підхід уможливив організацію процесу музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів як цілісної системи, структуризацію його змісту шляхом забезпечення інтеграційних зв'язків загальних і спеціальних навчальних дисциплін та застосування блочно-модульної технології.

Діяльнісний підхід активізував позиції учасників освітнього процесу, перетворював студента на суб'єкта пізнання, здатного свідомо визначати мету музично-педагогічної діяльності, планувати її, обирати адекватні способи розв'язання задач відповідного змісту, регулювати та контролювати власні дії і поведінку, аналізувати й оцінювати результати активності (власної та майбутніх вихованців).

Особистісно орієнтований підхід уможливив таку організацію музично-педагогічної діяльності студента, за якої йому надавалася можливість виявляти індивідуальність, самобутність, довіру власному досвіду, вияву рефлексії, уміння здійснювати власний вибір та приймати самостійні рішення, а також виховувати базові якості особистості у дітей дошкільного віку.

Аксіологічний підхід дав змогу спрямувати процес музично-педагогічної діяльності на гуманістичний розвиток студента; формування його ціннісно-сміслової компетентності; розвиток умінь осмислювати, визнавати, актуалізувати та створювати духовні цінності засобами музики.

Культурологічний підхід сприяв становленню полікультурної особистості студентів; формуванню здатності до культурологічного аналізу як засобу пошуку та переробки соціокультурної, педагогічної та музичної інформації; збагаченню індивідуальної картини світу; вихованню уміння комплексно осмислювати ситуації та події у культурно-історичному контексті.

Теоретичний аспект уособлює систему наукових поглядів, покладених в основу розуміння змісту та структури музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів у вищому навчальному закладі; окреслює критерії та показники сформованості у студентів готовності до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників; розкриває теоретичні засади системної роботи з означеного напрямку.

Методичний аспект передбачав створення організаційно-методичного забезпечення процесу підготовки майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників; розробку системи музично-педагогічних завдань, пов'язаних із проектуванням та реалізацією зазначеної ідеї.

Методологічну основу дослідження становлять принципи системного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, аксіологічного та культурологічного підходів до модернізації змісту і технологій професійної освіти; філософські, психологічні, педагогічні положення стосовно розвитку особистості на різних етапах онтогенезу; принципи єдності свідомості та діяльності, теорії та практики; сучасні ідеї естетики та музикознавства про сутність і природу музичного

мистецтва; принципи музичної педагогіки, які забезпечують належні умови для ефективної підготовки майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників.

Теоретичну основу дослідження становлять: сучасні концепції гуманізації освіти (Г. Балл, О. Бодальов, І. Зязюн, М. Євтух, О. Мудрик, Н. Ничкало, О. Савченко); ідея суб'єкт-суб'єктної взаємодії як провідної в освітньому процесі (К. Альбуханова-Славська, Б. Ананьев, І. Бех, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн); положення сучасної педагогіки вищої школи стосовно ефективної організації навчально-виховного процесу (Л. Вовк, А. Капська, І. Підласий, А. Реан, В. Семиченко, А. Сущенко, М. Шкіль); ідеї модернізації дошкільної системи освіти (А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, Г. Лисенко); філософські, культурологічні, мистецтвознавчі концепції про природу і сутність музики, її поліфункціональні властивості, багатоплановість впливу на людину (Б. Ананьев, Б. Асаф'єв, В. Бехтерєв, Л. Виготський, Р. Дікке, І. Догель, В. Мясищев, Є. Назайкінський, І. Сеченов, Б. Теплов, С. Шушарджан).

Відповідно до завдань і перевірки вихідних припущень використано комплекс **методів дослідження**. З метою визначення науково-категоріального апарату, порівняння й зіставлення різних поглядів на досліджувану проблему застосовано *теоретичні методи* (історичний, порівняльний, ретроспективний, хронологічний), що дало змогу: проаналізувати систему музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів у ВНЗ в динаміці; з'ясувати ступінь готовності студентів до аудіального розвитку дошкільників; схарактеризувати підходи до аудіального розвитку дітей дошкільного віку в чинних програмах; осмислити теоретичні аспекти проблеми аудіального розвитку дітей дошкільного віку; визначити особливості сприймання дитиною аудіальної інформації на різних етапах онтогенезу; *емпіричні методи*: письмове опитування, авторська серія тестових завдань комбінованого характеру, творчі завдання на створення продукту інструментального музикування застосовано з метою одержання інформації щодо сформованості готовності майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики та аудіального розвитку дошкільників; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний та контрольний етапи); для перевірки дієвості й ефективності розробленої моделі підготовки майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників використано *статистичний метод* t-критерій Стьюдента.

Експериментальною базою дослідження виступили: Республіканський вищий навчальний заклад «Кримський інженерно-педагогічний університет», Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка, Бердянський державний педагогічний університет, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького. В експерименті взяли участь 486 студентів 4-5 курсів денної і заочної форми навчання.

Експериментальна робота здійснювалася на базі дошкільних навчальних закладів м. Кременець (ДНЗ № 2 «Золотий ключик», № 3, № 5) та м. Почаєва (довідка № 01-20/419 від 8.05.2015), м. Бердянськ ясла-садок № 34 «Оленка» (довідка № 42 від 12.05.2015), Автономної Республіки Крим: м. Керч ДНЗ № 2 «Крапелька» (довідка № 41 від 17.12.2014), м. Севастополь ДНЗ № 121 (довідка

№ 137 від 17.12.2014 р.); м. Сімферополь: № 48 «Бджілка» (довідка № 37 від 15.12.2014 р.), № 51 «Альонушка» (довідка № 63 від 11.12.2014 р.); № 56, № 62 «Малинка» (довідка № 58 від 11.12.2014 р.), № 89 «Теремок» (довідка № 51 від 27.11.2014 р.); Бахчисарайський район, с. Табачне ДНЗ «Сонечко» (довідка № 24 від 14.11.2014). Експериментом було охоплено 337 дітей старшого дошкільного віку.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у визначенні методологічних, теоретичних та методичних засад підготовки майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників, а саме:

уперше обґрунтовано й експериментально перевірено модель підготовки майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників; забезпечено єдність системного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, аксіологічного та культурологічного підходів до організації процесу підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти; розкрито зміст і структуру процесу підготовки студентської молоді до музично-педагогічної діяльності, спрямованих на активізацію її особистісного та професійного компонентів; розроблено критерії, показники та визначено рівні загальної готовності студентів до аудіального розвитку дітей в умовах дошкільного навчального закладу з використанням поліфункціональності музики - конструктивно-творчий, адаптивно-перетворювальний, аналітико-синтетичний, нормативно-репродуктивний; обґрунтовано, апробовано та упроваджено в педагогічну практику вимірники аудіального розвитку дітей дошкільного віку - здатність диференціювати звуки, володіти аналізом і синтезом звукових сигналів, визначати місцерозташування джерел звуків, характеризувати властивості та вербалізувати їх, володіти різними способами звуковідтворення; визначено педагогічні умови, зміст та методи ефективної підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку до музично-педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі;

уточнено основні положення та роль діяльнісного, особистісно орієнтованого, аксіологічного та культурологічного підходів в організації процесу підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників; розкрито взаємозв'язок та взаємовплив означених підходів; конкретизовано зміст понять «готовність майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників», «поліфункціональне застосування музики» та «аудіальний розвиток дошкільників»;

подальшого розвитку набули: положення щодо теоретичного обґрунтування та методичного забезпечення музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів у вищому навчальному закладі; підходи до оновлення змісту та методів аудіального розвитку дітей в умовах дошкільного навчального закладу.

Практичне значення одержаних результатів полягає: в розробці й апробації методики діагностування стану сформованості у майбутніх вихователів готовності до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільника; у впровадженні в навчально-виховний процес педагогічного університету моделі означеної підготовки, репрезентованої в навчальних

програмах курсів «Поліфункціональне застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників» та «Інформаційні технології в аудіальному розвитку дітей»; в навчально-методичних посібниках «Музика розвиває, виховує, оздоровлює» (авторський), «Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення» у розділі «Формування у старших дошкільників цілісних уявлень про звуки довкілля» (авторський колектив), у програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» у розділі «Світ музичного мистецтва»; у створенні та запровадженні у педагогічну практику дошкільних навчальних закладів методики дослідження особливостей аудіального розвитку дошкільників.

Результати дослідження можуть бути використані науковцями та викладачами вищих навчальних закладів під час організації педагогічного процесу у ВНЗ, у системі післядипломної педагогічної освіти, в ході створення навчальних і методичних посібників, удосконалення Галузевих стандартів вищої освіти, розробки методичних комплексів з фахових дисциплін; вони стануть у пригоді аспірантам та магістрантам спеціальності «Дошкільна освіта».

Впровадження результатів дисертації. Наукові положення, навчальні матеріали, навчально-методичний посібник впроваджено у навчально-виховний процес Республіканського вищого навчального закладу «Кримський інженерно-педагогічний університет» (акт № 01.3-08/646 від 17.12.2014 р.), Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка (акт № 05-16/48 від 21.01.2015 р.), Бердянського державного педагогічного університету (акт № 64-08/540 від 14.05.2015), Ніжинського державного педагогічного університету імені Миколи Гоголя (акт № 05/172 від 27.04.2015), Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 06/847 від 29.04.2015).

Особистий внесок здобувача полягає в участі у складі авторського колективу в роботі над програмою розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі», що отримала гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 24.06.2014 р. № 750 та написанні до неї розділу «Світ музичного мистецтва» (довідка Інституту інноваційних технологій і змісту освіти № 14.1/10-332 від 03.03.2015 р.); розробці навчально-методичного посібника «Музика розвиває, виховує, оздоровлює», який отримав гриф «Схвалено для використання в дошкільних навчальних закладах комісією з дошкільної педагогіки та психології Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України» (лист № 1.4/18-Г-727 від 08.09.2011 р.).

Вірогідність результатів дослідження забезпечується методологічним і теоретичним обґрунтуванням базових положень; застосуванням методик, адекватних меті, завданням і гіпотезі дослідження; репрезентативністю вибірки досліджуваних; тривалістю експериментальної роботи; збалансованістю кількісного та якісного аналізу емпіричних даних; ефективними результатами впровадження експериментальної моделі.

Апробація результатів дослідження здійснювалася на наукових і науково-практичних конференціях, форумах різних рівнів: *міжнародних*: «Професіоналізм педагога у контексті Європейського вибору України» (Ялта, 2008); «Передшкільна освіта: проблеми та перспективи» (Миколаїв, 2008); «Розвиток освіти в умовах

поліетнічного регіону» (Ялта, 2008); «Цивілізація – культура – образование: из прошлого в будущее» (Екатеринбург, 2009); «Сучасне дошкілля: реалії та перспективи» (Київ, 2009-2011, 2014); «Кафедра дошкільної педагогіки Герценовського університета: 85 лет подготовки педагога – традиции и инновации» (Санкт-Петербург, 2010); «Актуальні проблеми підготовки педагогічних кадрів для дошкільної освіти» (Рівне-Кременець, 2012); «Художественное образование: проблемы и перспективы развития» (Екатеринбург, 2014); *всеукраїнських*: «Особистість XXI століття: проблеми виховання та шляхи їх вирішення» (Київ, 2007); «Якість підготовки фахівців в умовах Болонського процесу» (Одеса, 2007); «Дошкільне дитинство: інноваційний досвід освіти, проблеми, традиції та перспективи» (Переяслав-Хмельницький, 2008); «Психолого-педагогические аспекты развития личности в детские годы: методологические подходы к построению воспитательно-образовательного процесса в дошкольном учреждении в соответствии с задачами базовой программы «Я у Світі» (Сімферополь, 2009); «Сучасна трансформація дошкільної педагогічної освіти у відповідності до принципів і положень Болонської конвенції» (Бердянськ, 2009); «Психолого-педагогічний та соціальний супровід дитини дошкільного віку» (Слов'янськ, 2010); «Психолого-педагогические аспекты развития личности в детские годы: ребенок дошкольного возраста в контексте современной педагогической реальности» (Сімферополь, 2010); «Сучасна вища освіта в умовах реформування: проблеми, теорія, практика» (Одеса, 2010); «Виховання особистості: погляд крізь духовність» (Київ, 2010); «Виховання дітей та учнівської молоді в соціокультурному просторі сучасних освітніх закладів» (Київ, 2011); «Особистість у просторі виховних проєктів» (Київ, 2012); «Процес виховання у координатах духовного розвитку особистості» (Київ, 2013).

Результати дослідження обговорювались на засіданнях кафедри дошкільної педагогіки Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського (2007-2009), кафедри дошкільної освіти Республіканського вищого навчального закладу «Кримський інженерно-педагогічний університет» (2010–2012), лабораторії дошкільного виховання Інституту проблем виховання НАПН України (2012–2015).

Публікації. Основні результати дослідження відображено у 43 працях, у тому числі: 1 монографії; 2 навчально-методичних посібниках; 2 програмах розвитку дитини дошкільного віку; 22 статтях у наукових фахових виданнях, 4 статтях у закордонних наукових фахових виданнях; 12 публікаціях у збірниках матеріалів конференцій та інших наукових виданнях.

Кандидатська дисертація на тему «Адаптація дітей-сиріт молодшого дошкільного віку до умов дитячого будинку засобами музично-театралізованої діяльності» (спеціальність 13.00.08 – дошкільна педагогіка) була захищена в Інституті проблем виховання НАПН України у 2001 році. Матеріали кандидатської дисертації в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, шести розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (705 найменувань, із них 47 – іноземними мовами) і додатків. Загальний обсяг

дисертації становить 493 сторінки, з них основного тексту – 378 сторінок. Дисертація містить 11 таблиць, 14 діаграм, 4 рисунки, 6 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації; визначено мету, об'єкт, предмет, концепцію, гіпотезу, завдання, методологічні й теоретичні основи, методи дослідження; обґрунтовано наукову новизну і практичне значення одержаних результатів; відображено відомості щодо апробації та впровадження результатів дослідження, публікацій, структури та обсягу дисертації.

У першому розділі **«Теоретико-методологічні основи підготовки майбутніх вихователів до музично-педагогічної діяльності»** схарактеризовано процес становлення і розвитку системи музично-педагогічної підготовки студентів факультету дошкільної освіти у вищій школі, визначено феноменологію готовності як результуючої цього процесу, висвітлено теоретико-методологічні основи музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів у ВНЗ, констатовано дефіцит досліджень означеного напрямку.

Завдяки аналізу наукового доробку Ю. Бекетової, Н. Ветлугіної, Н. Дем'яненко, Е. Добровецької, О. Зотової, О. Петрової, О. Радиної, Т. Танько, Ю. Юцевич, В. Ядешко та інших встановлено, що на різних етапах історичного розвитку теорія і практика музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів у ВНЗ вирізнялася суттєвими відмінностями у змісті, методах та формах організації. Зафіксовано існування прямої залежності між розвитком музично-педагогічної підготовки фахівців і загальним розвитком педагогічної освіти. З'ясовано що сучасна музично-педагогічна підготовка майбутніх вихователів у ВНЗ зумовлена традицією викладання музики за аналогією з її вивченням у спеціалізованих музичних закладах, орієнтацією на засвоєння спеціальних музично-теоретичних знань і практичних умінь та навичок.

Останні розробки з питання поліпшення якості підготовки педагогічних кадрів з методики музичного виховання дітей (О. Германова, В. Горлинський, А. Трудков, Т. Торяник та ін.) дають змогу констатувати, що найбільш суттєві проблеми, які ускладнюють процес професійної підготовки майбутніх фахівців, пов'язані з різнорівневою загальномузичною освітою абітурієнтів, відсутністю специфіки у змісті й технології підготовки музичного керівника та вихователя дошкільного навчального закладу у ВНЗ.

Дослідження феноменів «підготовка» і «готовність» студентів до музично-педагогічної діяльності базуються на теоретичних положеннях психології та педагогіки професійної освіти, музично-педагогічної освіти, акмеології. Узагальнення різних підходів до визначення понять К. Дурай-Новаковою, Н. Кузьміною, О. Леонтьєвим, С. Максименко, К. Обуховським, В. Сластьоніним, Л. Сохань, Д. Узнадзе та іншими дало змогу з'ясувати їх взаємозалежність, охарактеризувати явище з двох сторін: підготовку – як процес професійного формування особистості, готовність – як його результат. Ми кваліфікуємо професійну підготовку як складний синтез взаємозалежних компонентів, сформованість яких забезпечує належний рівень готовності студента до майбутньої діяльності.

Моделлю підготовки майбутніх вихователів до музично-педагогічної діяльності передбачена збалансованість особистісного та професійного компонентів. Особистісний компонент визначає міру внутрішньої готовності студента до цього виду діяльності, ступінь розвитку його особистісних якостей, необхідних для її реалізації. Професійний компонент підготовки майбутніх вихователів відображає міру зовнішньої процесуально-діяльнісної форми прояву відповідних характеристик у комплексі та окремо; інтегрує теоретико-методичну та інструментальну складові. До першої віднесено систему загальних, спеціально-музичних педагогічних і частково-методичних знань; до другої - спеціальні операційні вміння і досвід музично-педагогічної діяльності.

Дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців, об'єктом вивчення яких став процес музично-педагогічної підготовки студентів у ВНЗ (Л. Галаманжук, І. Груздова, Т. Зотєєва, М. Лещенко, Т. Танько, Т. Таранова, О. Федій та ін.) свідчить, що традиційна музично-педагогічна підготовка майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів за своїм змістом і структурою фактично не відрізняється від підготовки музичних керівників. Розбіжності існують лише в обсязі навчального матеріалу та підготовці студентів до виконавської музичної діяльності. Отже, майбутні вихователі з різними рівнями музично-освітньої підготовки змушені сприймати інформацію, що має спеціальну музикознавчу спрямованість.

Ми виходимо з розуміння, що питання музичної підготовки майбутніх вихователів і музичних працівників слід розглядати диференційовано, у межах професійної діяльності кожного. Пріоритетними професійними функціями музичного керівника є музично-виконавська і художньо-організаторська; вихователя - формування у дітей цілісної звукової картини світу. Ця ідея актуалізує необхідність розробки моделі підготовки майбутніх вихователів до аудіального розвитку дошкільників на означених засадах.

Проблема вдосконалення музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку у ВНЗ потребувала визначення її теоретико-методологічної основи. Аналіз наукових джерел, присвячених проблемам вищої школи, засвідчив розмаїття підходів до організації професійної підготовки фахівців і накопичення окремих фактів у межах кожного з підходів. Провідні положення сучасних психологів і дидактів (І. Бех, І. Блауберг, В. Данилова, В. Загвязинський, А. Здравомислов, І. Зязюн, Л. Рапацька, Н. Сидорчук, Є. Стреха, Н. Ткачова та ін.) уможливили виокремлення в межах педагогічної теорії низки підходів до музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку у вищій школі, а саме: системний, діяльнісний, особистісно орієнтований, аксіологічний, культурологічний. Їх збалансованість забезпечує ефективність освітнього процесу.

У другому розділі **«Теоретичні засади аудіального розвитку дошкільників»** визначено зміст провідної категорії, проаналізовано основні засоби аудіального розвитку зростаючої особистості, схарактеризовано особливості аудіального розвитку дитини в онтогенезі, доведено, що музикальність є властивістю аудіально розвиненого дошкільника.

Аналіз педагогічної літератури засвідчує, що термін «аудіальний розвиток дітей» практично відсутній у вжитку переважної більшості фахівців. Проте

останнім часом цей напрям починає активно вивчатися в контексті розвитку дітей молодшого шкільного віку професором А. Лобовою. На її думку, аудіальний розвиток базується на умінні молодшого школяра слухати, чути і розуміти саму себе, людське оточення, навколишній шумовий, звуковий і музичний світ. Дослідниця акцентує увагу на тому, що аудіальна система дитини розвивається під впливом не лише окультурених звуків музичних творів, а й неконтрольованого потоку шумів, звуків довкілля. Внаслідок цього дитина втрачає природну, натуральну гостроту слуху. Автор вбачає мету аудіального розвитку у навчанні дітей умінню розрізняти позитивний і негативний вплив звукового фону, допомогти дорослому у розумінні, осмисленні, а отже, і корекції цих впливів.

На підставі проведеного комплексного вивчення досягнень фізики (акустики), біології, музичної психології, психолінгвістики, культурології, музикознавства з'ясовано, що засобами аудіального розвитку особистості є компоненти звукового середовища: шум, звук, музика, мова (Я. Альтман, В. Носуленко, А. Петровський, Г. Орджонікідзе). Спираючись на висновки вчених, встановлено, що специфічною ознакою «шумового чуття» є брак точно вираженої висоти (І. Алдошина, А. Моль); звук має один основний тон (В. Гулік, Дж. Михайлов); музика є послідовністю звуків, організованих за висотою учасі (може видавати лише музичний інструмент і людський голос) (Б. Джонес, В. Суханцева); до мовленнєвих звуків належать голосні й приголосні фонемі, що визначають відмінності в значенні слів у кожній окремій мові (Г. Орджонікідзе, Т. Цив'ян).

За результатами сучасних досліджень у галузі медицини, психології та педагогіки, які розкривають взаємодію людини і звукового середовища (А. Ноймайр, Н. Шутова, Х. Строщук) доведено, що звуки навколишньої дійсності мають особливе значення для психічного розвитку, поведінки і формування особистісних якостей. Вони допомагають дитині орієнтуватися у навколишньому світі, слугують розпізнаванню реальних подій, правильному реагуванню і поведінці в акустичному просторі.

Узагальнюючи праці вчених (К. Бютнер, А. Валлон, Н. Ветлугіна, С. Казакова, Т. Калужникова, Л. Нейман, Р. Оганджян, А. Яфальян та ін.), зазначимо, що у ранньому онтогенезі аудіальний розвиток здійснюється в таких звукових пластах, як: звуки у пренатальний період, звуки різних природних середовищ та урбаністичного походження, звукових будов словесних текстів, звукомузичної інформації. Встановлено, що на 8-9 місяці внутрішньоутробного розвитку дитина сприймає звуки в межах 20-5000 Гц і реагує на них рухами. У постнатальний період акустичні сигнали сповіщують немовля про життєво важливу інформацію (голос матері, шерех її кроків). Новонароджений може розрізняти дуже схожі звуки, наприклад два тони, віддалені на одну ноту за музичною шкалою, і він відрізняє звук людського голосу від інших звуків. З'ясовано, що інтонаційний слух не потребує великого досвіду, він працює на генетичній основі. Реакцію на звук вважають одним з основних маркерів переходу від періоду новонародженості до віку немовляти.

Діти раннього віку перетворюють отримані ззовні акустичні сигнали на узагальнені синкретичні звукові образи, внаслідок чого формуються перші уявлення про об'єкти, що породжують звук. Головним канонем акустичного самовираження дитини є голос. Основною формою мовної фіксації акустичних ознак довкілля в цьому віці є звуконаслідування (ономатопи) – слова (нерідко вокалізовані), що

називають звуки або звучні предмети і пов'язані з ними звуковою формою. У 2-3 роки формується мовлення, уточнюється звуковий склад мови, розвивається здатність розрізняти на слух звуковий склад мови, формується мовний слух.

Аналіз педагогічних праць з проблеми емоційних передумов опанування мови (В. Єрмаков, Г. Якунін) дозволяє стверджувати, що діти з моменту опанування мови звертають недостатню увагу на шуми і звуки навколишньої дійсності, залишаються немов би «глухими». Проте саме широке використання слуху в процесі орієнтування, пізнавальної і предметно-перетворювальної діяльності виробляє здатність до тонкої диференціації звукових подразників, локалізації звуку в просторі, удосконалює аналізатори. Добре розвинене слухове сприйняття є необхідною умовою успішного ознайомлення з оточенням та самостійних пересувань. Чим більшим числом джерел звуків оперує дитина, тим легше їй орієнтуватися в просторі.

Досліджуючи слухове сприйняття людини, О. Леонт'єв, Д. Кирнарська звертають увагу на те, що слух дитини має дві підсистеми - звуковисотний слух і звукомовленнєвий слух, які не автономні. Зазначені фахівці підкреслюють, що одна з них може бути високо розвиненою, а друга – ні. Це положення підтверджується тим фактом, що коли дитина з повноцінним слуховим апаратом розвивається поза звуковою мовою, то її мовленнєвий слух не буде сформований (діти «мауглі»). Якщо дитина зустрічається перш за все з мовленнєвими звуками, то розвиток мовленнєвого слуху «забиває» розвиток звуковисотного, унаслідок чого дитина впізнає мелодію і навіть відтворює її, хоча й недосконало. Отже, розвинене мовлення може спричинити низький музикальний слух.

Аналіз досліджень проблеми музичного розвитку дитини дошкільного віку (Н. Ветлугіна, Р. Оганджян, К. Тарасова) дає змогу стверджувати, що музичне сприйняття не задається дитині від народження, не є наслідком вікових змін, а визначається цілеспрямованою роботою самої дитини та її оточення. Немовлята, дошкільники і дорослі чують незнайомі мелодії практично однаково, але сприйняття ними знайомої музики істотно відрізняється: дорослі відновлюють з одних й тих самих звуків складніші структури.

З'ясовано, що основою музичного образу є звуковий образ реального світу. Тому музичний розвиток визначається сформованістю чуттєвого досвіду сприйняття дошкільниками звуків навколишнього світу. Сучасні дослідження (С. Казакова, О. Ніколаєва, А. Яфальян) засвідчують, що невміння дитини дошкільного віку вслуховуватись у звукову інформацію, усвідомлювати її призводить до звукової депривації, гальмує процес сприйняття музики. За визначенням Б. Теплова, повноцінне музичне переживання залежить від уміння особистості розрізняти особливості музичної тканини - висоту, гучність, забарвлення звуку.

Дослідження з музичної психології та педагогіки (А. Готсдінер, А. Зиміна, Б. Теплов, А. Торопова, Г. Ципін та ін.) констатують відсутність чіткого визначення змісту поняття «музикальність». Найчастіше воно кваліфікується як сукупність музичних здібностей (загальних і спеціальних), що характеризуються синтезом емоційного і слухового компонентів. Їх сенсорну основу становлять упізнавання, диференціація, зіставлення різних за висотою, динамікою, ритмом, тембром звуків та їх відтворення. Базуючись на цих даних, у нашому дослідженні

виходимо з розуміння, що поняття «музикальність» охоплює різні ознаки - від способів диференціації музичних звуків до вищих творчих проявів.

У дослідженнях Н. Ветлугіної, О. Ніколаєвої, П. Сміт, А. Яфальян виявлено, що дитина не може творчо розвиватися за штучно створених образів, в умовах відсутності звукової і ритмічної аналогії. А. Яфальян зазначає, що реалізація складових інструментально – творчої діяльності «чую – відчуваю – уявляю – розмірковую – дію» відбувається під час музичного фантазування. За її визначенням, музичне фантазування є способом практичної музичної діяльності, в якій звуки виконуються за власним бажанням з метою створення образу, передачі настрою, вигадання мелодії на певну тему. Базуючись на виражальних засобах музики (тембр, ритм, мелодія, темп, динаміка), дослідниця запропонувала його види – тембральне, ритмічне, мелодійне, пластичне, графічне.

Проблему еволюції дитячих уявлень про звуки докільля в онтогенезі досліджували О. Кабкова, Т. Калужникова, І. Мільто, Л. Уколова, Р. Мюррей Шафер. Вченими з'ясовано, що на межі молодшого і старшого дошкільного віку у дітей змінюється культурний вектор. Панівне до 5 років сприйняття звучної дійсності з установкою на акустичну гармонію світу («звукового пейзажу» в різному природному середовищі) на наступному етапі онтогенезу поступається місцем переважно негативній світочутності. Неживі, механічні, штучні голоси, породжені техногенним середовищем, продукують серйозні зміни в характері слухового сприйняття: розмивається предметний зміст слухових еталонів; відбувається швидка зміна еталонів; втрачається адекватність сприйняття звуків акустичного середовища тощо. З огляду на це актуалізується проблема аудіального розвитку зростаючої особистості, прищеплення їй умінь адекватно поводитись у нових звукових реаліях, протистояти впливові шкідливого звукового потоку, виявляти елементарну слухову культуру.

Під *аудіальним розвитком* розуміємо здатність дошкільника сприймати, аналізувати, синтезувати, диференціювати та інтерпретувати шуми, звуки, музику, мову; адекватно на них реагувати, конструктивно використовувати у своїй життєдіяльності. Вимірниками аудіального розвитку дошкільників визначено вміння: 1) диференціювати звуки як компоненти звукового середовища (шум, звук, мовлення, музика), володіти аналізом і синтезом складних звукових сигналів, звукового середовища в цілому; 2) зосереджувати увагу на звуках, локалізувати і визначати місце розташування джерела звуку; 3) впізнавати і розрізняти властивості звуків (темброве забарвлення, висоту, тривалість, силу звучання), відтворювати їх голосом; 4) вербально характеризувати звук; 5) елементарно грати на музичних інструментах і володіти різними способами звуковідтворення, що допомагають передати прості музичні образи (тембрально, ритмічно, мелодійно).

В рамках нашого дослідження музикальність кваліфікується як властивість аудіально розвиненої особистості. Провідним методом аудіального розвитку дошкільників визначено музичне фантазування.

У третьому розділі - **«Музика як поліфункціональний засіб аудіального розвитку дошкільників»** визначено поліфункціональний вплив музики на дитину в процесі її аудіального розвитку, розглянуто природу впливу музики на особистість.

Психолого-педагогічні дослідження спрямовані переважно на вивчення механізмів, способів, варіантів впливу музики на особистість дитини дошкільного

віку. Фахівцями визначено, що акустичну природу музики становить звук, такі його параметри як мелодія, метроритм, динаміка, регістр, тембр, темп, гармонія, фактура. Музичний образ виникає у свідомості слухача і виконавця лише за умов підключення уваги, мислення, почуттів. Цілісність художнього образу, який передає задум композитора, - головна відмінність музичного твору від звукових і шумових «партитур» звукового світу (Г. Коломієць, Є. Назайкінський, В. Суханцева).

Дослідженнями Т. Князевої, А. Лебедева, В. Мясіщева, А. Ноймайра, В. Петрушина, І. Темкіна, А. Ухтомського з'ясовано, що усі виражальні засоби музики (мелодія, ритм, темп, динаміка, пульсація, багатство тембрових барв, ясність і чіткість форми) є емоціогенними подразниками. Музика впливає не на певні сегменти особистості, а на її поведінку в цілому і може її регулювати. Вміло підібрана музика позитивно впливає на цілеспрямовану діяльність суб'єкта, сприяє ритмічному налаштуванню його організму. Виступаючи частиною культури, музика проникає в усі сфери життєдіяльності людини. Її мова є універсальним засобом фіксації, збереження і передачі специфічних сигналів між різними поколіннями людей. Музичний твір благотворно впливає на дитину за умови, що вона адекватно (відповідно до композиторського задуму) його сприймає, естетично переживає та реагує.

При монофункціональному підході музичне мистецтво і музична діяльність розглядаються як засіб розвитку музикальності дитини. Науковцями (Н. Гаранян, Є. Гусева, Н. Карамішева, А. Холмогорова) доведено, що естетична емоція, яка появляється в онтогенезі раніше від інших видів емоційних переживань, визначає характер емоційних проявів, створює основу для подальшого становлення й розвитку соціальних, моральних, інтелектуальних почуттів. Дослідження про вплив музики на розвиток особистості (М. Лазарева, З. Матейова, С. Машура, Е. Медведєва, О. Пилипенко) засвідчують, що її включення у життєдіяльність дошкільника позитивно впливає на його світовідчуття, чуттєве сприйняття світу, емоційну рівновагу, короткочасну пам'ять, опірність організму, показники вербального і невербального інтелекту, комунікативні навички, «Я-концепцію».

Особлива увага в наукових дослідженнях А. Зиміної, М. Мельникова, Н. Шумади приділяється музичному фольклору як частині народної культури, що акумулює духовно-практичний досвід народу і задає дитині надійні орієнтири в оточуючому культурному просторі. Психолого-педагогічні основи використання фольклору у формуванні особистості базуються, по-перше, на тому, що він впливає на емоційно-чуттєву сферу, пропонуючи не логічні схеми поведінки, а психологічні моделі, втілені в художніх образах. Отже, вихованець не просто запам'ятовує та логічно розуміє певні суспільні вимоги і цінності, а переживає їх. По-друге: реалізуються принципи природовідповідності та культуровідповідності, забезпечується зв'язок родинного і громадського виховання. По-третє, вихованець активно включається в реальну діяльність та спілкування. Поєднання у фольклорі творчої та репродуктивної діяльності сприяє формуванню творчої активності особистості. В контексті цілісного розвитку особистості ці якості музичного фольклору сьогодні знову затребувані.

Використовуючи поліфункціональний підхід в аудіальному розвитку дошкільників, кваліфікуємо його як спеціально організований музичний вплив,

спрямований на реалізацію вікових та індивідуальних можливостей дітей дошкільного віку в різних видах та умовах діяльності. У контексті цього актуалізується завдання спеціальної підготовки майбутніх вихователів у вищому навчальному закладі до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників.

У четвертому розділі «**Стан аудіального розвитку дошкільників в сучасному дошкільному навчальному закладі**» описано авторську методику вивчення особливостей аудіального розвитку дітей дошкільного віку, схарактеризовано рівні та визначено загальні тенденції аудіального розвитку дітей шостого-сьомого років, проаналізовано зміст чинних освітніх програм у контексті аудіального розвитку дітей, представлено науково-методичне забезпечення процесу аудіального розвитку дошкільників.

Для отримання емпіричних даних з урахуванням ідей та методик Н. Ветлугіної, О. Дрень, О. Лебедєвої, А. Лобової, Л. Назарової було розроблено авторську методику вивчення особливостей аудіального розвитку дітей старшого дошкільного віку відповідно до висвітлених вище вимірників цього розвитку дошкільників і структуровано за блоками, які включають одне або серію завдань.

Перший блок завдань («Вгадай, що ти чуєш?», «Вгадай, що це?») спрямовано на визначення здатності дитини диференціювати звуки як компоненти звукового середовища, аналізувати й синтезувати складні звукові сигнали. За допомогою другого блоку завдань («Повтори, що почув», «Послухай і розповідай») виявлялися уміння досліджуваних зосереджувати увагу на звуках, локалізувати і визначати місце розташування джерела звуку. Третій блок включав завдання та ігри («Упізнай інструмент», «Вгадай за голосом», «Спробуй повторити», «Прогулянка»), які дали змогу виявити здатність дитини упізнавати й розрізняти властивості звуків (темброве забарвлення, висоту, тривалість, силу звучання). Четвертий блок завдань спрямовувався на визначення уміння дитини вербально схарактеризувати звук («Назви шуми і звуки, які ти знаєш», «Розкажи про шуми і звуки, які почув уранці», «На що схоже?») («скрип дверей схожий на...», «падіння предмета подібне до...»), «Послухай музичний твір і розкажи, який він за настроєм», «Послухай інструмент (флейта) і скажи, який у нього тембр (голос) за характером» (тема «Пташки» із симфонічної казки для дітей С. Прокоф'єва «Петрусь і Вовк»). Завдяки завданням п'ятого блоку («Маленькі музиканти», «Звукові картинки», гра «Ритмічна луна», «Я – композитор») виявлялися уміння грати на дитячих музичних інструментах, звуковідтворювати прості музичні образи (тембрально, ритмічно, мелодійно).

Базуючись на аналізі якісно-кількісних даних, одержаних по усіх п'яти блоках діагностичної методики, та визначених критеріях і показниках, було виділено чотири рівні аудіального розвитку дітей дошкільного віку: *спонтанний, ситуативний, вибірковий, конструктивний*.

Показниками *спонтанного рівня* виступили несформованість умінь: з власної ініціативи зосереджувати увагу на звуках навколишньої дійсності, вслуховуватися в їх звучання, сприймати цілісно акустичний простір, виділяти звуки та їх джерела свідомо, здійснювати синтез і аналіз складних звукових сигналів, розрізняти близькі за звучанням звуки, характеризувати їх. Водночас констатовано такі особливості цієї категорії дітей: здатність описувати почуті звуки має

звуконаслідувальний характер, вони з великими труднощами або за умови зорового співвіднесення з предметами (інструментами) відтворювали послідовність звукового ряду. Досліджувані володіють одним засвоєним способом звуковідтворення, застосовують його в будь-яких випадках емоційно, проте хаотично виконують ритми, важко переключаються з одного ритму на інший. Їхні музичні образи (тембральні, ритмічні, мелодійні) вирізняються одноманітністю. Таких дітей налічується 12 %.

Показниками *ситуативного рівня* були уміння: виділяти звуки як компоненти звукового середовища, самотійно або за допомогою педагога правильно визначати найбільш яскраві і тривалі; без допомоги характеризувати звук за висотою, тривалістю і силою звучання; називати 2-3 ознаки характеристики тембру. Представники зазначеного рівня аудіального розвитку зазнавали труднощів у передачі звукових властивостей предметів, явищ, об'єктів природи голосом. Вони розрізняли за тембром голоси однолітків і людей з найближчого оточення, обирали способи звуковідтворення залежно від характеру завдання, емоційно, але не завжди виразно і вільно виконували ритми, їм було важко переключатися з одного ритму на інший. Зафіксовано їхню схильність виконувати лише прості завдання. Вибір ними способів музичного фантазування частіше за все самотійним, проте не оригінальним і неадекватним музичному образу. Таких досліджуваних виявлено 29 %.

До *вибіркового рівня* віднесено дошкільників з такими показниками: розвиненим слухом і водночас несталою слуховою увагою; намаганням опредмечувати звуки, знаходити аналоги з тими, з якими вони колись вже зустрічалися; сформованим умінням синтезувати й аналізувати складні звукові сигнали, явища та предмети, зроблені з різних матеріалів; здатністю розрізняти і співвідносити музичні звуки, характеризувати їх властивості (самотійно перелічували 4-5 ознак характеристики тембру переважно знайомих звуків). Вони виявились здатними: показати голосом властивості звуку, звуконаслідувати звуки, властиві предметові, явищу, іграшці; вільно виконувати запропоновані ритмічні рисунки, з невеликими паузами переключатися з одного ритму на інший, знаходити різноманітні способи імпровізації з музичними звуками (тембральні, ритмічні, мелодійні). Рівень налічує 52 % дітей експериментальної групи.

Конструктивний рівень склали дошкільники з такими показниками аудіального розвитку: наявністю чутливого слуху, сталої слухової уваги, умінням аналізувати й синтезувати складні звукові сигнали явищ і предметів, зроблених з одного матеріалу, а також звукового середовища в цілому; здатністю розрізняти і співвідносити музичні звуки, визначати їх властивості, самотійно перелічувати 5-6 ознак характеристики тембру. Ці діти володіли голосом, різноманітними і виражальними способами звуковідтворення. Вони емоційно і вільно виконували запропоновані ритмічні рисунки, швидко переключалися з одного ритму на інший, знаходили оригінальні способи імпровізації з музичними звуками (тембральні, ритмічні, мелодійні). Таких дошкільників налічується 7 %.

Характеристика рівнів аудіального розвитку дітей дошкільного віку дала змогу виявити такі *тенденції*: у сприйнятті звуків навколишньої дійсності домінантним компонентом є мовлення; аналізуючи звуки природи, діти 6-7 років концентрують увагу на яскравих звуках; більшість досліджуваних не володіє

аналізом звукового середовища в цілому; слухові оцінки відстані до джерела звуку в них менш точні, ніж оцінки напрямку; досвід вербальної характеристики звуку дошкільників обмежений; за основу у порівнянні вони обирають звуки знайомих музичних інструментів; переважна більшість старших дошкільників не володіє достатніми уявленнями про можливості свого голосу, прийомами передачі не мовленнєвих звуків, зазнає труднощів у відтворенні близьких за звучанням музичних звуків.

Аналіз чинних програм розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку («Зернятко», «Оберіг», «Дитина», «Дитина в дошкільні роки», «Впевнений старт», «Українське дошкільня», «Соняшник», «Я у Світі» та інші) в контексті проблеми аудіального розвитку дитини засвідчив, що ідея формування елементарного дитячого світогляду, цілісної звукової картини світу в ранньому онтогенезі більш-менш докладно висвітлена лише у новій редакції програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Це дає підстави стверджувати, що проблема аудіального розвитку дошкільників тільки починає визнаватися актуальною.

У науково-методичному забезпеченні процесу аудіального розвитку дошкільників представлено: систему професійних завдань, пов'язаних з проектуванням і реалізацією процесу аудіального розвитку дошкільників, яка відображає вимоги Базового компонента дошкільної освіти до формування у дітей цілісної картини світу та специфіку професійної діяльності вихователя у музичному вихованні й розвитку дітей; принципи та методи аудіального розвитку дошкільників; зміст програми аудіального розвитку дошкільників для усіх вікових груп; матеріал для роботи (практичні вправи, ігри, види дитячого музичного фантазування); методичні рекомендації.

Зміст роботи вихователя щодо ознайомлення дітей зі звуками довкілля спрямовується на: привернення уваги до предмета, який звучить, диференціації зони аудіального сприйняття (ближня, середня, дальня); визначення напрямку звуку (орієнтувально-пошукові дії); розрізнення шумових звуків за гучністю; виділення звучання заданого предмета з низки запропонованих; розрізнення звучання декількох звукових сигналів (немузикальних шумів і музичних інструментів), виділення однакових за звучанням; відтворення послідовності звукового ряду за умови зорового співвіднесення з предметами (інструментами) і без нього.

У контексті музичного виховання чутливість дітей до основних властивостей музичного звуку розвивається за лінією ускладнення: а) сприйняття висоти звуку – від розрізнення виразного звучання «найдальших» звуків на інструменті до найближчих; б) розрізнення співвіднесень музичних звуків: таких, що йдуть угору й униз поступенево; таких, що йдуть угору й униз через ступінь; побудованих на одному звукові; таких, що звучать два-три водночас; в) розрізнення ритмічного рисунка (певна послідовність поєднання довгих і коротких звуків) – від розрізнення меншої кількості рисунків до розрізнення та ускладнення ритмічних рисунків; г) сприйняття тембру та гучності звучання – збільшення пропонованих дітям інструментів і градацій гучності звучання (від трьох до семи) і тонше, диференційоване розрізнення звуків. Під час вивчення властивостей звуку діти

мають не тільки оволодіти точним уявленням про звук як такий, а й вивчити можливості свого голосу: звуконаслідування, скандування, глісандо тощо.

Отже, освітній процес моделюється нами відповідно до логіки пізнання дитиною навколишнього середовища: від цілого до часткового і знову до пізнання цілісності. Запропонована система роботи стосовно аудіального розвитку дошкільників дає змогу вихователеві забезпечити розвиток у дошкільників умінь спостерігати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, робити узагальнення, диференціювати шуми і звуки, «слухати» і «чути» музику.

У п'ятому розділі **«Експериментальне дослідження готовності майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників»** обгрунтовано критеріально-діагностичний апарат дослідження, схарактеризовано рівні готовності майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників, проаналізовано зміст та процес підготовки студентів в означеному напрямі.

Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури вітчизняних (Ю. Бекетова, Л. Галаманжук, Т. Танько та ін.) і зарубіжних (Н. Ветлугіна, М. Корешкова, О. Радинова, В. Ядешко та ін.) авторів засвідчив відсутність загально визначених критеріїв, способів визначення готовності майбутніх вихователів до музично-педагогічної діяльності, показників результативності кожного з її компонентів. Внаслідок цього було розроблено і схарактеризовано комплекс авторських критеріїв та показників сформованості особистісного і професійного компонентів досліджуваної готовності.

Критеріями *особистісного компонента* виступили: сформованість чіткої світоглядної позиції, ціннісне ставлення до музики, емоційна сприйнятливність до аудіальної інформації, здатність її адекватно інтерпретувати; наявність індивідуального музично-перцептивного досвіду, уміння використовувати музику як засіб оптимізації навчально-виховного процесу в дошкільному навчальному закладі; наявність базових якостей особистості (самостійності, відповідальності, наполегливості, креативності); здатність збагачувати аудіальний досвід дітей, створювати для цього розвивальне середовище.

Критеріями *професійного компонента* виступили: система знань про закономірності впливу музики на настрій та поведінку особистості; усвідомлення поліфункціональних можливостей музики, її педагогічного потенціалу; уявлення про засоби аудіального розвитку; володіння методиками аудіального розвитку дошкільників; уміння виявляти емоційний сценарій музичного твору; навички музичного фантазування.

Авторська методика діагностики готовності майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників містила спеціально розроблені завдання до кожного критерію. Вона передбачала письмове опитування (анкетування, тестування), серію завдань комбінованого характеру (теоретичні запитання, розробка плану-конспекту бесіди, завдання на упорядкування, звукова анкета), творчі завдання на створення свого продукту інструментального музикування.

Зазначимо, що зміст тестових завдань на виявлення стану сформованості емоційної сприйнятливості до аудіальної інформації, здатності майбутніх вихователів її адекватно інтерпретувати перекликався зі змістом методики

обстеження особливостей сприйняття звуків навколишньої дійсності дітьми старшого дошкільного віку. При цьому враховувався їхній досвід оцінки акустичної події.

Показниками готовності визначено якість виконання досліджуваними запропонованих завдань, яка оцінювалася за бальною системою. Загальна готовність студентів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників вираховувалася за середнім арифметичним суми балів за визначеними компонентами.

На етапі констатувального експерименту результати виконання студентами діагностичних завдань дали змогу визначити чотири рівні сформованості їх готовності до аудіального розвитку дошкільників: *конструктивно-творчий, адаптивно-перетворювальний, аналітико-синтетичний та нормативно-репродуктивний рівень*. Кількісний розподіл досліджуваних подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Кількісний розподіл майбутніх вихователів за рівнями сформованості компонентів готовності до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників (%)

Компоненти готовності	Рівні сформованості											
	Конструктивно-творчий			Адаптивно-перетворювальний			Аналітико-синтетичний			Нормативно-репродуктивний		
	КГ1	КГ2	КГ3	КГ1	КГ2	КГ3	КГ1	КГ2	КГ3	КГ1	КГ2	КГ3
Особистісний	4	6	8	15	17	11	49	43	46	32	34	35
Професійний (теоретико-методична складова)	6	9	6	16	18	17	41	39	41	37	34	36
Професійний (інструментальна складова)	8	9	12	26	28	25	50	52	49	16	11	14
Загальна готовність	6	8	8	19	21	18	47	45	46	28	26	28

До *конструктивно-творчого* рівня готовності до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників віднесено студентів, які виявили: сприйнятливність до усіх компонентів аудіального середовища, здатність диференціювати й інтерпретувати їх; які відчували красу звуку, вказували на відмінності відтінків, використовували асоціації; мали значний індивідуальний музично-перцептивний досвід, використовували музику як засіб оптимізації навчально-виховного процесу; виявляли креативність; володіли системою знань про закономірності впливу музики на настрій та поведінку особистості; усвідомлювали поліфункціональні можливості музики, її педагогічний потенціал; диференціювали шум, звук, музику; володіли методикою аудіального розвитку дошкільників; відчували емоційний сценарій музичного твору, використовували оригінальні способи ритмічного і мелодійного

фантазування, адекватні музичному образу. До складу рівня увійшли 8 % майбутніх вихователів.

Адаптивно-перетворювальний рівень становили студенти, налаштовані щодо усіх компонентів аудіального середовища; здатні: диференціювати, інтерпретувати, відчувати красу звуків; визначати відмінності відтінків без використання асоціацій; володіти достатнім музично-перцептивним досвідом; використовувати музику як засіб оптимізації навчально-виховного процесу в дошкільному навчальному закладі; брати до уваги вплив музики на настрій та поведінку особистості. Ці студенти зазнавали труднощів у визначенні та диференціації шумів, звуків, музики. Вони відчували емоційний сценарій музичного твору, їхнє ритмічне та мелодійне фантазування було оригінальне, проте неадекватне музичному образу. Таких досліджуваних нараховувалось 18 %.

Студенти *аналітико-синтетичного* рівня готовності виявили сприйнятливості до усіх компонентів аудіального середовища, здатність диференціювати їх. Вони відчували труднощі у визначенні та інтерпретації відмінностей відтінків, мали обмежений музично-перцептивний досвід. Водночас виявляли інтерес до педагогічного потенціалу музики, синтезували відомі знання. Зазнавали труднощів у визначенні мети аудіального розвитку дошкільників, хоча володіли знанням закономірностей впливу музики на особистість. Мали уявлення про компоненти аудіального середовища, але відчували труднощі у визначенні характерних ознак шумів, звуків, музики. Їм було важко добирати методичні прийоми аудіального розвитку дошкільників. Діяли за зразком, варіювали відомі системи дій, їм було складно застосувати знання та уміння у нестандартних ситуаціях. Зазнавали труднощів у визначенні емоційного сценарію музичного твору. Ритмічне та мелодійне фантазування вирізнялося одноманітністю, відсутністю новизни. До цієї категорії увійшли 46 % майбутніх вихователів.

Студенти, віднесені до *нормативно-репродуктивного* рівня, виявляли сприйнятливості до всіх компонентів аудіального середовища, здатність диференціювати їх, хоча й помилялися у визначенні та інтерпретації відмінностей відтінків. Характеризувалися недостатнім музично-перцептивним досвідом, відчували значні труднощі у визначенні мети застосування музики в діяльності вихователя та аудіальному розвитку дошкільників. Орієнтувалися у закономірностях впливу музики на особистість, проте відчували значні труднощі у визначенні мети її використання у професійно-педагогічній діяльності. Володіли поверхневими уявленнями про засоби аудіального розвитку, виявили низьку обізнаність з методичними прийомами аудіального розвитку дошкільників. Дії відтворювали за зразком, виявили нездатність застосувати їх у нестандартних ситуаціях. Помілялися у визначенні емоційного сценарію музичного твору. У ритмічному та мелодійному фантазуванні використовували метод алеаторики. Цю групу склали 28 % студентів.

Результати експерименту засвідчили, що найбільшою за своїм кількісним складом виявилася група студентів, віднесених до аналітико-синтетичного рівня особистісного та професійного компонентів готовності до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників. Переважну більшість майбутніх вихователів характеризують розмитість усвідомлення мети

застосування музики в навчально-виховному процесі, знижена увага до розвитку слухового аналізатора дитини, обмежений обсяг уявлень про властивості компонентів звукового середовища, специфіку аудіального розвитку дошкільників.

У ході дослідження виявлено зовнішні та внутрішні чинники, які ускладнюють процес підготовки майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників. До першої групи належать чинники, пов'язані з організацією освітнього процесу за традиційною моделлю музично-педагогічної підготовки, яка: не відображає вимог Базового компонента дошкільної освіти до формування у дітей цілісної картини світу; не враховує специфіку музично-педагогічних завдань професійної діяльності вихователя; не забезпечує міжпредметний зв'язок дисциплін загальнокультурного, психолого-педагогічного та спеціального циклів; ігнорує нові організаційні форми навчальної та позанавчальної музичної діяльності студентів. До другої групи віднесено чинники, що стосуються особистості майбутнього вихователя: переважання інтересу до розважальної музики, обмеженість словникового запасу, що утруднює характеристику емоційного образу музичних творів, відсутність необхідного «словника» інструментальної діяльності.

Означені вище недоліки організації музично-педагогічної підготовки студентів ВНЗ факультетів дошкільної освіти, недостатня міра розвитку у них особистісних якостей, необхідних для поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дітей дошкільного віку, актуалізують необхідність змістової та технологічної модернізації означеного напряму освітньої роботи, розробки моделі підготовки майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників.

У шостому розділі **«Модель підготовки майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників»** розкрито сутність і структуру розробленої моделі підготовки майбутніх вихователів, описано педагогічну технологію її реалізації, подано й проаналізовано результати контрольного експерименту, визначено ефективність формувальних впливів.

Модель підготовки майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників кваліфікується як динамічний процес, метою якого є формування студентів як активних суб'єктів освітнього процесу, а інструментами - певна сукупність знань, умінь, навичок та ціннісних орієнтацій. Теоретико-методичним підґрунтям моделі слугували положення досліджень Т. Танько, М. Корешкової, М. Лещенко, Т. Зотєєвої, О. Федій. Означена модель органічно взаємопов'язувалася з усією системою підготовки студентів спеціальності «Дошкільна освіта» у ВНЗ і передбачала єдність мети, змісту, педагогічних умов, методів, етапів формування, результатів сформованості особистісного і професійного компонентів готовності студентів-випускників. Схематично модель зображено на рисунку 1.

Рис. 1. Модель підготовки майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників

Модель реалізувалася через: вдосконалення змісту дисциплін музично-педагогічного циклу, наповнення його навчальною інформацією та комплексом завдань, що забезпечують поліфункціональне використання музики в аудіальному розвитку дошкільників; активізацію пізнавальної діяльності студентів засобами інтерактивних форм і методів навчання (тренінги і вправи, круглі столи, дискусії тощо); проблемними завданнями, що спонукають їх до критичного аналізу, рефлексії та самовизначення відносно усвідомлюваних артефактів музично-педагогічної діяльності вихователя та аудіального розвитку дошкільників; оптимізацію програми педагогічної практики, наповнення її завданнями, що вимагають від студентів практичного використання поліфункціональних властивостей музики в аудіальному розвитку дошкільників, обґрунтування доцільності вибору форм, методів і прийомів та їх відповідності поставленій педагогічній меті.

Навчальний процес підготовки майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників у вищому навчальному закладі реалізовувався як цілісне, кероване, компонентне утворення, відкрите для впливу зовнішнього середовища, з його особистісним й професійним компонентами та теоретико-методичною й інструментальною складовими останнього.

Змістова частина моделі підготовки забезпечувалася новими навчальними дисциплінами «Поліфункціональне застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників» та «Інформаційні технології в аудіальному розвитку дітей». Вони вивчалися відповідно до фахової підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку в педагогічному ВНЗ.

Навчальний матеріал дисципліни «Поліфункціональне застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників» складався з 6 навчальних змістових модулів: «Музика як феномен культури і суб'єктивного відображення особистістю навколишнього світу», «Аудіальний розвиток дітей», «Дитяча музична діяльність», «Поліфункціональні властивості музики», «Методика використання поліфункціональних властивостей музики у практиці роботи вихователя», «Педагог і музичний керівник: питання співпраці і співтворчості».

Під час вивчення курсу майбутні вихователі виконували комплекс завдань, спрямованих на формування умінь: самостійно виявляти зміну настрою в музичному творі; визначати виражальні засоби, що формують музичний образ; орієнтуватися у видах і жанрах музичного мистецтва; здійснювати аудіальний розвиток дітей; створювати умови для повноцінного розвитку слухового сприйняття; грати на дитячих музичних інструментах; добирати методичні прийоми залучення дітей до самостійної музичної діяльності, музичного фантазування (тембрового, ритмічного, мелодійного, пластичного, графічного); визначати засоби музичного виховання (музичні твори, ігри, хороводи, танці, колискові, пісні в аудіозапису); розробляти зміст і структуру музичної розваги, музично-театралізованого свята; оптимально поєднувати різні види оздоровчої роботи з дітьми з використанням музики протягом дня (релаксація, медитація, пробудження після сну, пальчикові ігри, фізкультурні хвилинки, спонтанний рух під музику, дихальна арт-педагогіка, етюди психогімнастики, вправи та ігри для стабілізації емоційного стану); логічно й оптимально планувати і здійснювати

процес навчання дітей з використанням музичної діяльності (музичні програми для прослуховування, музичні ігри, пісеньки-поспівки, ритмічні вправи тощо); використовувати дитячий музичний фольклор як універсальну дидактичну систему виховання особистості дитини; творчо використовувати музичний матеріал у досягненні поставленої педагогічної мети; співпрацювати з музичним керівником і батьками.

Завдання курсу «Інформаційні технології в аудіальному розвитку дітей» полягали у створенні сприятливих умов для: усвідомлення студентами феномена «музика» як фізичного явища та виду діяльності, поняття «музичний твір»; засвоєння основних параметрів музики та усвідомлення їх впливу на особистість; оволодіння вміннями виявляти емоційний сценарій музичного твору; опанування основ вокалізації; розширення власного досвіду знаннями народного і сучасного дитячого пісенного репертуару; набуття навичок використання арсеналу сучасних технічних звуковідтворювальних засобів.

Курс складався з одного модуля («Музика у цифровому вимірі»), який передбачав висвітлення таких тем: «Феномен «музика» як фізичне явище», «Цифрові технології та звук», «Музичні програми», «Музика в Internet-е». Темі модуля поділялися на навчальні елементи, зміст яких варіювався, перероблявся, оновлювався з урахуванням індивідуальних схильностей і здібностей студентів, глибини їх мотивації та рівня самостійної пізнавальної діяльності, спрямованості на оволодіння рецептивною та активною музичною комунікацією.

Умовами формування *особистісного компонента* готовності студента-випускника виступили: збагачення перцептивного та емоційного досвіду, виховання розвиненої емоційної сприйнятливості музики як базової якості особистості, результатом якої є ціннісне ставлення до неї; розвиток педагогічної рефлексії як механізму особистісного самовдосконалення; надання права на вибір та самостійне прийняття рішень, плекання здатності до креативно-перетворювальної діяльності. Основними методами формування *особистісного компонента* готовності виступали діалоговий і самоконтролю.

Умовами формування *професійного компонента* готовності майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників є: засвоєння фахових знань щодо аудіального розвитку дітей та оволодіння відповідними вміннями; опанування широкого кола новітніх музично-педагогічних технологій поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників; забезпечення міжпредметних зв'язків дисциплін загальнокультурного, психолого-педагогічного та спеціального циклів; індивідуалізація освітнього процесу. Формування професійного компонента готовності базувалося на комплексі загальнопедагогічних (пояснювально-ілюстративний, спостереження-роздуми, «естетичної ситуації»), репродуктивний, проблемний, «кейс-метод») і спеціальних методів музичної освіти (музичної імпровізації; музичного фантазування).

Методикою формування готовності майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників передбачалося послідовне проходження студентами п'яти етапів. На етапі *омузикалювання* відбувалося вдосконалення слухової культури студентів, розвиток їхнього емоційно-ціннісного ставлення до використання різних звукових засобів

виховання дітей. На *музично-теоретичному* етапі створювалися умови для засвоєння навчальної інформації та розв'язання комплексу завдань, що забезпечували поліфункціональне застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників. *Музично-практичний* етап спрямовувався на розвиток у студентів умінь проектувати та здійснювати процес поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників. На *музично-творчому* етапі у студентів розвивалися імпровізаційно-творчі уміння музикування на елементарних музичних інструментах, створювати власний продукт у різних видах музичного фантазування.

Зацікавленість студентів у процесі музично-педагогічної підготовки забезпечувалася організацією їхньої самостійної роботи, на яку відводилося 30 % навчального часу, а її результатом була «педагогічна скарбничка» - набір устаткування і матеріалів для подальшої самостійної роботи вихователем в дошкільному навчальному закладі.

Ефективній підготовці майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників сприяла *педагогічна практика*, завдання якої полягали у: закріпленні знань та вмінь стосовно аудіального розвитку дошкільників; навчанні використанню музики в освітньому процесі; поповненні педагогічного арсеналу форм, методів та прийомів майбутніх вихователів; поглибленні професійного інтересу до використання музики у педагогічному супроводі процесу розвитку дитини. Упроваджуючи музичні комунікації в освітній процес дошкільного навчального закладу, студенти використовували високохудожні музичні твори різних жанрів, враховували їх вплив на зростаючу особистість; використовували музичні комунікації, відповідні віковим особливостям сприймання музики дітьми дошкільного віку; аналізували навчально-виховний процес стосовно доцільності використання музичних фрагментів тощо.

Очікуваним результатом запропонованої моделі була сформованість готовності майбутніх вихователів до розв'язання системи професійних завдань, пов'язаних з проектуванням і реалізацією процесу аудіального розвитку дошкільників, використання музики як засобу педагогічного впливу на дитину.

Запропоновану модель підготовки майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників було успішно апробовано на формувальному етапі експерименту.

Ефективність розробленої моделі підготовки підтверджена результатами контрольного експерименту. Кількісні показники сформованості компонентів готовності студентів експериментальної та контрольної груп (ЕГ та КГ4) до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників отримано на підставі обробки результатів виконання студентами тестових завдань комбінованого характеру, творчих завдань і відповідей на запитання анкет, що застосовувалися в констатувальному експерименті. Кількісні та якісні зміни у рівнях сформованості в майбутніх вихователів готовності до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників встановлено завдяки порівняльному аналізу даних контрольного етапу експерименту (ЕГ та КГ4) з результатами констатувального (КГ3).

Як засвідчили кількісні дані, подані у таблиці 2, в експериментальній групі (ЕГ) на контрольному етапі експерименту *конструктивно-творчий рівень* сформованості загальної готовності до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників зафіксовано у 41 % студентів (на констатувальному етапі в КГ3 було 8 %); *адаптивно-перетворювального рівня* досягли 36 % студентів (в КГ3 було 18 %); на *аналітико-синтетичному рівні* сформованості загальної готовності до аудіального розвитку дошкільників перебували 14 % студентів (КГ3 – 46 %); *нормативно-репродуктивний* зафіксовано у 9 % студентів (на констатувальному етапі їх кількість становила 28 %).

Таблиця 2

Порівняння даних щодо рівнів сформованості компонентів готовності майбутніх вихователів на констатувальному і контрольному етапах (%)

Компоненти готовності	Рівні сформованості											
	Конструктивно-творчий			Адаптивно-перетворювальний			Аналітико-синтетичний			Нормативно-репродуктивний		
	КГ3	ЕГ	КГ4	КГ3	ЕГ	КГ4	КГ3	ЕГ	КГ4	КГ3	ЕГ	КГ4
Особистісний	8	23	9	11	49	13	46	16	44	35	12	34
Професійний (теоретико-методична складова)	6	32	5	17	44	16	41	15	46	36	9	33
Професійний (інструментальна складова)	12	67	11	25	16	23	49	11	51	14	6	15
Загальна готовність	8	41	8	18	36	17	46	14	47	28	9	28

Водночас не вдалося позбавитися нормативно-репродуктивного рівня сформованості загальної готовності, внаслідок відсутності у 9 % студентів емоційної сприйнятливості до аудіальної інформації взагалі, яка зумовлює висхідну мотивацію звернення до музики як засобу педагогічного впливу на розвиток дитини.

У контрольній групі (КГ4) відбулися незначні зміни. Так, за даними таблиці 2, показники *конструктивно-творчого рівня* сформованості загальної готовності до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників залишилися без змін – 8 % студентів, на *адаптивно-перетворювальному рівні* перебували 17 % студентів (в КГ3 – 18 %); *аналітико-синтетичного рівня* досягли 48 % студентів (КГ3 – 46 %); на *нормативно-репродуктивному рівні* сформованості загальної готовності до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників було зафіксовано 26 % студентів (КГ3 – 28 %). Різниця в показниках КГ3 та КГ4 на нуль-два відсотки не є статистично значущою і зумовлюється загальними закономірностями, притаманними музично-педагогічній підготовці студентів факультетів дошкільної освіти за традиційною моделлю.

Для перевірки значущості позитивних зрушень у процесі підготовки майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в

аудіальному розвитку дошкільників здійснено статистичну обробку отриманих на констатувальному та контрольному етапах кількісних результатів оцінювання загальної готовності до означеного виду професійної діяльності. Для визначення статистичної значущості відмінностей середніх був обраний двовибірний *t*-критерій Стьюдента. Виявлені відмінності між експериментальною і контрольною групами значущі більш ніж на 0,1 % рівні, або, інакше кажучи, загальна готовність майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників, які навчалися за розробленою нами моделлю, є істотно вищою, ніж у групі студентів, які навчалися за традиційною моделлю. В термінах статистичних гіпотез це твердження звучить так: гіпотеза H_0 про подібність відхиляється і на 0,1 % рівні значущості приймається альтернативна гіпотеза H_1 - про відмінності між експериментальною і контрольною групами.

Отже, розроблена модель виявилася ефективною для підготовки майбутніх вихователів до розв'язання системи завдань, пов'язаних з проектуванням і реалізацією процесу аудіального розвитку дошкільників, використання музики як засобу педагогічного впливу на дитину у професійній діяльності.

ВИСНОВКИ

У дисертації науково обґрунтовано модель підготовки майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників; представлено новий аспект професійної діяльності вихователя, який враховує вимоги Базового компонента дошкільної освіти до формування у дітей цілісної картини світу та специфіку музично-педагогічної діяльності вихователя у розв'язанні завдань музичного виховання і розвитку дошкільників.

1. Музично-педагогічна підготовка майбутніх вихователів у вищому навчальному закладі є складовою професійної підготовки фахівців системи дошкільної освіти. На підставі аналізу психолого-педагогічної та науково-методичної літератури зафіксовано існування прямої залежності між загальним розвитком педагогічної освіти і розвитком музично-педагогічної підготовки фахівців. Визначено суттєві відмінності у змісті, методах та формах організації освітнього процесу впродовж останніх десятиліть. Зміни в музично-педагогічній підготовці фахівців дошкільного профілю пов'язані з підвищенням значення підготовки фахівців з вищою освітою для суспільства; розробці й апробації нових програм і спецкурсів, спрямованих на розширення змісту музично-педагогічної підготовки фахівців у вищому навчальному закладі. На сучасному етапі розвитку музично-педагогічна підготовка має специфічні особливості, зумовлені низкою об'єктивних і суб'єктивних чинників. Цей процес ускладнюється різнорівневою загальномузичною освітою абітурієнтів, відсутністю специфіки у змісті й технології підготовки музичного керівника і вихователя дошкільного навчального закладу.

Структурно модель підготовки майбутніх вихователів до музично-педагогічної діяльності є цілісним утворенням, комплексом особистісного та професійного компонентів. Особистісний компонент визначає міру внутрішньої готовності студента до цього виду діяльності, міру розвитку його особистісних

якостей, необхідних для її практичної реалізації. Професійний компонент підготовки майбутніх вихователів до музично-педагогічної діяльності відображає міру зовнішньої процесуально-діяльнісної форми прояву відповідних характеристик у комплексі та окремо, інтегрує теоретико-методичну та інструментальну складові. До теоретико-методичної складової віднесено систему загальних, спеціально-музичних педагогічних і частково-методичних знань; до інструментальної - спеціальні операційні уміння і досвід музично-педагогічної діяльності.

2. Узагальнення різних підходів до визначення понять «підготовка» і «готовність» дало змогу з'ясувати, що вони взаємозалежні, характеризують різні аспекти одного явища. Оперуючи поняттям «підготовка», маємо на увазі процес професійного формування майбутнього фахівця; використовуючи поняття «готовність», кваліфікуємо його як результат професійної підготовки студента.

Готовність майбутніх вихователів дошкільного навчального закладу до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників є інтегративною характеристикою особистості, основними компонентами якої виступають: потребово-мотиваційні установки, прагнення і здатність до музично-педагогічної діяльності, система музично-теоретичних і спеціальних знань в галузі методики музичного виховання й аудіального розвитку дошкільників, сформованості умінь поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників.

Під поняттям «поліфункціональне застосування музики» розуміємо спеціально організований музичний вплив, сприятливий для реалізації вікових та індивідуальних можливостей дітей, різнобічного розвитку їх особистості. «Аудіальний розвиток дошкільників» кваліфікуємо як здатність дошкільника сприймати, аналізувати, синтезувати, диференціювати та інтерпретувати шуми, звуки, музику, мову; адекватно на них реагувати, конструктивно використовувати у своїй життєдіяльності.

3. Визначено й обґрунтовано методологічні засади підготовки майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників. До них віднесено: системний, діяльнісний, особистісно орієнтований, аксіологічний, культурологічний підходи.

Системний підхід дав змогу розглядати музично-педагогічну підготовку майбутніх вихователів як складник професійної освіти, сприяв структуризації змісту музично-педагогічної підготовки в процесі вивчення спеціальної навчальної дисципліни на основі блочно-модульної технології; актуалізував необхідність забезпечення міждисциплінарних інтегративних зв'язків (філософії, естетики, медицини, психології, педагогіки, спеціальних навчальних дисциплін).

Діяльнісний підхід застосовувався в організації освітнього процесу вищого навчального закладу, переведенні студента у позицію активного суб'єкта. Це, у свою чергу, передбачало навчання майбутнього вихователя свідомому вибору мети, обґрунтованому плануванню діяльності, вдосконаленню умінь аналізувати, доцільно регулювати, контролювати, адекватно оцінювати результати своїх дій.

Особистісно орієнтований підхід передбачав таку організацію процесу підготовки майбутнього фахівця до професійної діяльності, за якої студент набував особистого досвіду, оволодівав адекватними особистісними

властивостями та особистісними характеристиками - творчою ініціативою, здатністю вільно обирати форми і способи діяльності, умінням проявляти ціннісне ставлення до неї, надавати художні переваги, виявляти рефлексію. Застосування ідей особистісно орієнтованого підходу в методичному управлінні музично-педагогічною підготовкою сприяло розробці та впровадженню технології моделюючого навчання, яка забезпечувала суб'єкт-суб'єктну педагогічну взаємодію учасників освітнього процесу, сприяла розвивальному навчанню, підвищувала самооцінку особистості.

Аксіологічний підхід розкрив такі грані цінності музики як: погляд на неї з позиції її універсального значення в житті людини; розуміння світогляду як системи поглядів особистості на мистецтво, навколишній світ та саму себе; розуміння музики і музично-педагогічної освіти як динамічного явища.

Культурологічний підхід сприяв формуванню художньої культури особистості через спілкування з мистецтвом, поглиблення теоретичних уявлень про генезис засобів музичної виражальності, про природу стилів музики, їх ієрархію і характерні особливості; осмислення музичного образу, включення музичних явищ у контекст широких і глибоких загальнокультурних зв'язків, що допомогли глибше відчувати й усвідомити зміст твору.

4. У дослідженні визначено критерії до усіх компонентів готовності майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників та їх складових. Критеріями *особистісного компонента* визначено: сформованість чіткої світоглядної позиції, ціннісне ставлення до музики, емоційну сприйнятливість до аудіальної інформації, здатність її адекватно інтерпретувати; наявність індивідуального музично-перцептивного досвіду, використання музики як засобу оптимізації навчально-виховного процесу в дошкільному навчальному закладі; сформованість базових якостей особистості (самостійності, відповідальності, наполегливості, креативності); здатність збагачувати аудіальний досвід дітей, створювати для цього розвивальне середовище.

Критеріями *теоретико-методичної складової* професійного компонента виступили: система знань про закономірності впливу музики на настрій та поведінку особистості; усвідомлення поліфункціональних можливостей музики; уявлення про засоби аудіального розвитку; володіння методиками аудіального розвитку дошкільників. Критеріями *інструментальної складової* професійного компонента визначено уміння виявляти емоційний сценарій музичного твору та навички музичного фантазування.

Показниками готовності визначено якісні характеристики виконання студентами запропонованих завдань до кожного критерію, що оцінювалися за бальною системою. Відповідно до визначених критеріїв та показників діагностовано рівні загальної готовності майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників: до конструктивно-творчого рівня віднесено 8 %, адаптивно-перетворювальний рівень становили 18 % студентів, до аналітико-синтетичного рівня увійшло 46 % майбутніх вихователів, нормативно-репродуктивний рівень склали 28 % студентів. Кількісні дані аналітико-синтетичного та нормативно-репродуктивного рівнів загальної готовності засвідчили про розмитість у свідомості досліджуваних мети

застосування музики в навчально-виховному процесі дошкільного навчального закладу, знижену увагу до розвитку слухового аналізатора дошкільників, обмежений обсяг уявлень про властивості засобів їхнього аудіального розвитку.

5. Виділено й обґрунтовано вимірники аудіального розвитку дошкільників, якими визначено такі уміння: 1) диференціювати звуки як компоненти звукового середовища, володіти аналізом і синтезом складних звукових сигналів, звукового середовища в цілому; 2) зосереджувати увагу на звуках, локалізувати і визначати місцезостащування джерела звуку; 3) впізнавати і розрізняти властивості звуків (темброве забарвлення, висоту, тривалість, силу звучання), відтворювати їх голосом; 4) вербально характеризувати звук; 5) елементарно грати на дитячих музичних інструментах, володіти різними способами звуковідтворення, передавати прості музичні образи (тембрально, ритмічно, мелодійно).

Діагностовано рівні аудіального розвитку сучасних дошкільників відповідно до визначених вимірників та умінь: досліджуваних, віднесених до спонтанного рівня налічувалося 12 %, дошкільників ситуативного рівня було виявлено 29 %, вибіркового рівня склали 52 % дітей експериментальної групи, конструктивного рівня - 7 % дошкільників.

6. Визначено тенденції аудіального розвитку дітей дошкільного віку. З'ясовано, що мова є домінантним компонентом сприйняття дітьми дошкільного віку звуків довкілля. Аналізуючи комплекс звуків природи, вони концентрують увагу переважно на яскравих звуках. Більшість з них не володіє аналізом звукового середовища в цілому. Слухові оцінки відстані до джерела звуку дошкільників менш точні, ніж оцінки напрямку. Здебільшого діти мають обмежений досвід вербальної характеристики звуків, за основу як порівняння беруть звуки знайомих музичних інструментів. Вони не володіють достатніми уявленнями про можливості свого голосу, прийомами передачі немовленнєвих звуків; зазнають труднощів у відтворенні музичних звуків, близьких за звучанням (за висотою і тривалістю).

Розроблено завдання аудіального розвитку дошкільників, які розв'язувалися у тісній співпраці вихователів та музичного керівника дошкільного навчального закладу відповідно до специфіки діяльності кожного. Реалізація поставлених завдань передбачала заглиблення дітей у різні звукові середовища - «близьке», «далеке», звуки, які передають внутрішній стан людини, її почуття й думки. Аудіальний розвиток дошкільників базувався на актуальному рівні сформованості слуху та наростанні труднощів, пов'язаних із зміною якості, інтенсивності, місця звучання, відстані до джерела звуку, відстроченням у часі тощо.

7. Теоретично обґрунтовано педагогічні умови, зміст і методи підготовки майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників.

Враховуючи, що підготовка майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників є цілісним, керованим, компонентним утворенням, відкритим для впливу зовнішнього середовища, яке функціонує за умови узгодження його особистісного та професійного компонентів, було визначено умови для кожного з них.

До умов формування особистісного компонента готовності віднесено: збагачення перцептивного та емоційного досвіду студента, формування у нього

ціннісного ставлення до музики; розвиток у майбутнього вихователя педагогічної рефлексії як механізму особистісного самовдосканалення; формування готовності й здатності до креативно-перетворювальної діяльності, суб'єктної активності в процесі музично-педагогічної діяльності.

До умов, що сприяли формуванню професійного компонента готовності, належать: засвоєння студентами знань щодо аудіального розвитку дошкільників завдяки забезпеченню міжпредметних зв'язків дисциплін загальнокультурного, психолого-педагогічного та спеціального циклів; оволодіння ними уміннями створювати розвивальне середовище; опанування новітніх музично-педагогічних технологій у межах професійної діяльності вихователя; індивідуалізація освітнього процесу, створення простору і можливості для корекції освітнього процесу відповідно до попереднього рівня музично-освітньої підготовки студентської молоді.

Запорукою ефективності підготовки майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників виступило варіювання комплексу методів. Основними методами формування особистісного компонента готовності виступали діалоговий та самоконтролю. Формування професійного компонента готовності базувалося на комплексі загальнопедагогічних і спеціальних методів музичної освіти.

Змістова частина підготовки забезпечувалася новими навчальними дисциплінами «Поліфункціональне застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників» та «Інформаційні технології в аудіальному розвитку дітей». Модульний підхід навчальних програм забезпечив системність в організації диференційованого навчання і гнучкість структури навчального процесу. Ним передбачалося досягнення кожним студентом обов'язкового рівня підготовки на основі стандарту освіти, усвідомлення перспектив навчальної діяльності.

8. Доведено, що підготовка майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників згідно розробленої моделі виявилася ефективною.

Практична реалізація моделі здійснювалася поетапно. На етапі омузикалювання вдосконалювалася слухова культура студентів, здійснювався розвиток їхнього емоційно-ціннісного ставлення до використання різних звукових засобів виховання дітей; на музично-теоретичному етапі ними засвоювалася навчальна інформація та розв'язувався комплекс завдань, що забезпечували теоретичну готовність до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників; музично-практичний етап спрямовувався на розвиток у студентів умінь проектувати та здійснювати процес аудіального розвитку дошкільників; на музично-творчому етапі здійснювалося формування у студентів імпровізаційно-творчих умінь музикування на елементарних музичних інструментах; етап педагогічної практики виступав своєрідним підтвердженням ефективності попередніх етапів підготовки, критерієм істинності засвоєних знань і водночас виступав джерелом нових знань, стимулом для нових пошуків.

У формуванні особистісного компонента готовності майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників, закріпленні мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до окресленої діяльності пріоритет надавався безпосередній участі майбутніх

вихователів у музичних тренінгах, виконанні творчих завдань, прослуховуванні звукової інформації різної характеристики (висоти, динаміки, темпу, ритму), музичних творів різного змісту і засобів музичного вираження з подальшим «музикотерапевтичним аналізом».

Технологічний процес формування професійного компонента готовності узгоджувався з особистісним компонентом, здійснювався згідно перелічених етапів. Провідним методом формування професійного компонента готовності визначено музичне фантазування. Він сприяв надбанню студентами здатності: усвідомлювати і виражати власний творчий задум, виявляти самостійність і логічність; проявляти винахідливість і оригінальність у виборі засобів втілення творчого задуму; використовувати набутий музичний досвід; упевнено діяти за схемою: «чую – відчуваю – уявляю – розмірковую – дію».

9. Ефективність розробленої моделі визначала ступінь відповідності: досягнутих результатів цілям та завданням дослідження; набутих майбутніми вихователями знань, умінь, навичок, особистісних якостей вимогам їхньої професійної діяльності; здатності майбутніх вихователів до розв'язання системи професійних завдань, пов'язаних з проектуванням і реалізацією процесу аудіального розвитку дошкільників, використання музики як засобу педагогічного впливу на дитину в професійній діяльності.

Контрольний етап експерименту засвідчив, що в експериментальній групі (ЕГ) конструктивно-творчий рівень сформованості готовності до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників становив у 41 % студентів (на констатувальному етапі в КГЗ було 8 %); адаптивно-перетворювального рівня досягли 36 % студентів (в КГЗ було 18 %). На аналітико-синтетичному рівні сформованості готовності до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників перебувало 14 % студентів (КГЗ – 46 %); на нормативно-репродуктивному – 9 % студентів (на констатувальному етапі кількість студентів цього рівня становила 28 %). В процесі дослідження встановлено, що характеристики представників нормативно-репродуктивного рівня виявилися консервативними, і це негативно позначилося на динаміці змін.

Проведене дослідження не вичерпує усіх проблем, пов'язаних з формуванням готовності майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників. Перспективи дослідження полягають у подальшій розробці науково-методичного забезпечення та методики аудіального розвитку дошкільників, перевірки їх ефективності в різних вікових групах, інтегруванні ідей дослідження в музично-педагогічну підготовку майбутніх вчителів початкових класів у вищому навчальному закладі педагогічної спрямованості.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Нечай С.П. Підготовка майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників: теорія і практика: монографія / С.П. Нечай. - Видання 2-ге, доопрацьоване. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2015. – 460 с.

Навчально-методичні посібники, програми

2. Нечай С.П. Музыка развивает, воспитывает, оздоравливает : навч.-метод. посіб. / С.П. Нечай – К. : Світич, 2012. – 144 с.

3. Нечай С.П. Формування у старших дошкільників цілісних уявлень про звуки довкілля // Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навчально-методичний посібник / Авт. кол-в: Кононко О.Л., Луценко В.О., Нечай С.П., Плохій З.П., Сидельникова О.Д., Старченко В.А., Терещенко О.П., Шелестова Л.В., Якименко Л.Ю. – К.: «Імекс - ЛТД». – 2013. – 260 с. – С. 206-230.

4. Нечай С.П. Світ музичного мистецтва. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. Ч. I. Від народження до трьох років / О.П. Аксьонова, А.М. Аніщук, Л.В. Артемова [та ін.]; наук. кер. О.Л. Кононко. – К.: ТОВ «МЦФЕР – Україна», 2014. – 204 с. – С. 57-62; С. 144-149.

5. Нечай С.П. Світ музичного мистецтва. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. Ч. II. Від трьох до шести (семи) років / О.П. Аксьонова, А.М. Аніщук, Л.В. Артемова [та ін.]; наук. кер. О.Л. Кононко. – К.: ТОВ «МЦФЕР - Україна», 2014. – 452 с. – С. 96-103; С. 241-249.

Статті в наукових фахових виданнях

6. Нечай С.П. Музыка развивает ... интеллект / С.П. Нечай // Дошкільне виховання. – 2007. – № 11. – С. 24-27.

7. Нечай С.П. Развитие эмоциональной сферы дошкольников как проблема подготовки воспитателей до профессиональной деятельности / С.П. Нечай // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: збірник наукових праць. – Вип. 10. – Т.2. – Кам'янець-Подільський, 2007. – С. 415-425.

8. Нечай С.П. Проблема эффективности профессиональной деятельности педагога дошкольного начального заведения и пути ее решения / С.П. Нечай // Научно-практический журнал Південного наукового центру АПН України. – 2008. – № 4–5. – С. 96-101.

9. Нечай С.П. Методичні особливості формування професіоналізму майбутніх вихователів у питаннях музичного виховання дітей дошкільного віку / С.П. Нечай // Научно-практичне видання «Вища школа». – 2008. – № 10. – С. 66-72.

10. Нечай С.П. Новый подход до использования музыки у профессиональной деятельности воспитателя как способ развития эмоциональной сферы дитини / С.П. Нечай // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: науково-теоретичний збірник. – Переяслав-Хмельницький, 2008. – Вип. 14. – С. 181-184.

11. Нечай С.П. Підготовка студентів до розвитку емоційної сфери дитини як складова професійної діяльності вихователя / С.П. Нечай // Науковий вісник

Миколаївського державного університету: збірник наукових праць. – Спецвипуск: Педагогічні науки. – У 2-х т. – Т.2: Проблеми передшкільної освіти в сучасних умовах / За заг. ред. В.Д. Будака, О.М. Пехоти. – Миколаїв: МДУ, 2008. – С. 185-194.

12. Нечай С.П. Вводимо дитину у світ звуків / С.П. Нечай // Дошкільне виховання. – 2009. – № 6. – С. 22-26.

13. Нечай С.П. Нові орієнтири використання музики як засобу педагогічного впливу у професійній діяльності вихователя дошкільного закладу / С.П. Нечай // Вісник Інституту розвитку дитини. Вип. 5. Серія: філософія, педагогіка, психологія: збірник наукових праць. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. – С. 130-137.

14. Нечай С.П. Музично-педагогічна підготовка педагогів системи дошкільної освіти: сучасний погляд на проблему / С.П. Нечай // Вісник Інституту розвитку дитини. Вип. 11. Серія: філософія, педагогіка, психологія: збірник наукових праць. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2010. – С. 91-98.

15. Нечай С.П. Оновлення моделі музично-педагогічної підготовки педагогів дошкільної освіти / С.П. Нечай // Науково-практичний журнал Південного наукового центру АПН України. – 2010. – № 7 – С. 180-184.

16. Нечай С.П. Педагогічний потенціал музики як засіб природовідповідного і цілісного розвитку особистості / С.П. Нечай // Науково-практичне видання «Вища школа». – 2010. – № 7-8. – С. 86-95.

17. Нечай С.П. Музика для інтелекту / С.П. Нечай // Дошкільне виховання. – 2010. – № 4. – С. 4-8.

18. Нечай С.П. Музика зміцнює здоров'я / С.П. Нечай // Дошкільне виховання. – 2010. – № 6. – С. 13-17.

19. Нечай С.П. Музичні фантазери. Методичні рекомендації з розвитку креативності для вихователів і музкерівників / С.П. Нечай // Дошкільне виховання. – 2010. – № 11. – С. 10-12.

20. Нечай С.П. Культуровідповідність музики як засобу пізнання людиною навколишнього світу / С.П. Нечай // Науково-практичне видання «Вища школа». – 2010. – № 3-4. – С. 105-114.

21. Нечай С.П. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до оптимізації виховання дошкільників засобами музики / С.П. Нечай // Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць. Спецвипуск 4 / [За заг. ред. проф. В.І. Сипченка]. – Слов'янськ : СДПУ, 2010. Ч.2. – С. 170-181.

22. Нечай С.П. Дитина і звуки світу. Аудіальний розвиток дітей як напрям діяльності вихователя / С.П. Нечай // Дошкільне виховання. – 2011. – № 7. – С. 16-20.

23. Нечай С.П. Про підготовку майбутніх педагогів до музичного виховання дошкільників в умовах сучасної вищої освіти / С.П. Нечай // Вісник Інституту розвитку дитини. Вип. 17. Серія: філософія, педагогіка, психологія: збірник наукових праць. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. – С. 80-87.

24. Нечай С.П. Забезпечення аудіального розвитку дітей як складова професійної діяльності вихователя / С.П. Нечай // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. – Вип. 15. Книга 2. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2011. – С. 403-412.

25. Нечай С.П. Феномен звука як важливий засіб пізнання дитиною світу / С.П. Нечай // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського (збірник наукових праць). – № 9-10. – Одеса: ПНПУ ім. К.Д. Ушинського, 2011. – С. 149-155.

26. Нечай С.П. Психолого-педагогічний аналіз аудіального сприймання світу дитиною в онтогенезі / С.П. Нечай // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Збірник наукових праць. – Вип. 16. Книга 3. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2012. – С. 3-11.

27. Нечай С.П. Музика у нашому житті / С.П. Нечай // Дошкільне виховання. – 2014. – № 5. – С. 23-26.

Статті у закордонних наукових фахових виданнях

28. Нечай С.П. Результаты исследования особенностей восприятия звуков окружающей действительности детьми старшего дошкольного возраста / С.П. Нечай // Вестник Сургутского государственного педагогического университета. Научный журнал. – 2014. – №1 (28) . – С. 114-121.

29. Нечай С.П. О готовности будущих воспитателей к аудиальному развитию дошкольников / С.П. Нечай // Revista de științe socioumane (Научный журнал) Кишинёвский Государственный Педагогический Университет им. Ион Крянгэ. – 2014. – № 2 (27). – С. 96-106.

30. Нечай С.П. О готовности будущих воспитателей к полифункциональному использованию музыки в профессиональной деятельности / С.П. Нечай // Вестник Сургутский государственный педагогический университет – 2014. – № 6 (33). – С. 167-173.

31. Нечай С.П. О формировании готовности будущих воспитателей к полифункциональному использованию музыки в профессиональной деятельности / С.П. Нечай // Известия Южного федерального университета. Педагогические науки. – 2014. – №12. – С. 67-74.

Статті у наукових виданнях

32. Нечай С.П. Актуальные проблемы системы профессиональной подготовки педагогов дошкольного образования / С.П. Нечай // Психолого-педагогические аспекты развития личности ребенка. – Сборник статей. – Симферополь, мсп «НАТА» – 2007. – С.95-104.

33. Нечай С.П. Потенциал музыкального искусства в формировании личности / С.П. Нечай // Крымские диалоги: культура, искусство, образование. Выпуск 1. – Симферополь: Оджакъ, 2007. – С. 173-176.

34. Нечай С.П. Новые направления использования полифункциональных свойств музыки в профессиональной деятельности педагогов дошкольного образования / С.П. Нечай // Психолого-педагогические аспекты развития личности ребенка в детские годы: ребенок дошкольного возраста в контексте современной педагогической реальности. / Сборник статей. – Симферополь: ИТ «АРИАЛ», 2010. – С. 18-24.

35. Нечай С.П. Про особливості сприймання звуків навколишнього середовища дітьми дошкільного віку / С.П. Нечай // Психолого-педагогические аспекты развития личности в детские годы: связь теории и практики как фактор

модернизации дошкольного образования. – Сборник статей. – Симферополь, 2011. – С. 66-73.

36. Нечай С.П. Музичний фольклор як домінуючий тип художнього сприйняття світу в період дитинства / С.П. Нечай // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 4 (47). – Рівне: РДГУ, 2012. – С. 128-131.

Матеріали науково-практичних конференцій

37. Нечай С. П. Особистісно-орієнтований підхід у вихованні дошкільників і готовність вихователів до його реалізації / С.П. Нечай // Розвиток освіти в умовах поліетнічного регіону: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 10-11 квітня 2008 року, м. Ялта. – Зб. статей. Вип. 4. Ч.2. – Ялта: РВВ КГУ, 2008. – С. 66-73.

38. Нечай С.П. Підготовка фахівців дошкільної освіти та шляхи її удосконалення / С.П. Нечай // Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України», 18-20 вересня 2008 року, м. Ялта. – Зб. статей. – Ялта: РВВ КГУ, 2008. – Ч.2. – С. 42-44.

39. Нечай С.П. Новые ориентиры использования музыки в практике дошкольного воспитания / С.П. Нечай // Цивилизация – культура – образование: из прошлого в будущее: материалы Международной научно-практической конференции 30 марта 2009 года: в 2 ч. / Урал. гос. пед. ун-т; отв. ред. А.Ф. Яфальян. – Екатеринбург, 2009. Ч. 1. – С. 202-210.

40. Нечай С.П. О поиске новых подходов к содержанию музыкально-педагогической подготовки специалистов дошкольного образования / С.П. Нечай // Развитие идей научной школы кафедры дошкольной педагогики Герценовского университета»: сборник научных статей. (По материалам международной научно-практической конференции «Кафедра дошкольной педагогики Герценовского университета: 85 лет подготовки педагога – традиции и инновации» 26-28 мая 2010 года). – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И.Герцена, 2010. – С. 556-564.

41. Нечай С.П. Нові пріоритети моделі музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів / С.П. Нечай // Наука, освіта, суспільство очима молодих: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції студентів, педагогів, психологів та молодих науковців. Частина 1. Психолого-педагогічний напрям. – Рівне, 2010. – С. 98-100.

42. Нечай С.П. Об усовершенствовании музыкально-педагогической подготовки будущих воспитателей / С.П. Нечай // Художественное образование: проблемы и перспективы развития [Тексты]: материалы международной заочной научно-практической конференции, Екатеринбург, 23-25 декабря 2014 года / отв. ред. И.Ю. Горская, М.Р. Шамтиева; Урал. гос. пед. ун-т. – Екатеринбург : [б.и.], 2014. – С. 74-80.

43. Нечай С.П. Аудіальний розвиток дошкільників як наукова проблема // Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звіт. наук.- практи. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2012 рік / [За ред. О.В. Сухомлинської, І.Д. Бега, Г.П. Пустовіта, О.В. Мельника ; літ. ред. І.П. Білоцерківець]. – Івано-Франківськ: НАІР, 2013. – Вип. 3. – 468 с., С. 78-81.

АНОТАЦІЇ

Нечай С.П. Теорія і практика підготовки майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників. - На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальностей 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти, 13.00.08 – дошкільна педагогіка. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2015.

У дисертації запропоновано концепцію підготовки майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників, яка враховує вимоги Базового компонента дошкільної освіти до формування у дітей цілісної картини світу та специфіку музично-педагогічної діяльності вихователя у розв'язанні завдань музичного виховання і розвитку дітей.

Уточнено поняття «аудіальний розвиток дошкільників», запропоновано авторську методику вивчення особливостей аудіального розвитку дітей шостого-сьомого років, визначено загальні тенденції аудіального розвитку дітей дошкільного віку, представлено науково-методичне забезпечення аудіального розвитку дошкільників.

Розкрито феномен музики як засіб аудіального розвитку дошкільника, обґрунтовано необхідність врахування й застосування в освітньому процесі дошкільного навчального закладу поліфункціонального впливу музики на особистість.

Розроблено модель підготовки майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників, описано педагогічну технологію її реалізації, визначено ефективність формувальних впливів.

Ключові слова: майбутні вихователі дітей дошкільного віку, музично-педагогічна підготовка, поліфункціональні властивості музики, аудіальний розвиток дошкільників.

Нечай С. П. Теория и практика подготовки будущих воспитателей к полифункциональному использованию музыки в аудиальном развитии дошкольников. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальностям 13.00.04 – теория и методика профессионального образования, 13.00.08 – дошкольная педагогика. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2015.

В диссертации предложена концепция подготовки будущих воспитателей к полифункциональному использованию музыки в аудиальном развитии дошкольников, которая учитывает требования Базового компонента дошкольного образования к формированию у детей целостной картины мира и специфику музыкально-педагогической деятельности воспитателя в решении задач музыкального воспитания и развития детей.

Уточнено понятие «аудиальное развитие дошкольников», предложена авторская методика изучения особенностей аудиального развития детей старшего

дошкольного возраста, определены общие тенденции аудиального развития дошкольников, представлено научно-методическое обеспечение аудиального развития детей в дошкольном образовательном учреждении.

Раскрыт феномен музыки как средство аудиального развития дошкольника, обоснована необходимость учета и использования в образовательном процессе дошкольного образовательного учреждения полифункционального воздействия музыки на личность.

Обоснован критериально-диагностический аппарат исследования, охарактеризованы уровни готовности будущих воспитателей к полифункциональному использованию музыки в аудиальном развитии дошкольников, проанализированы содержание и процесс подготовки студентов высших педагогических учебных заведений в обозначенном направлении.

Разработана модель подготовки будущих воспитателей к полифункциональному использованию музыки в аудиальном развитии дошкольников, описана педагогическая технология ее реализации, определена эффективность формирующих воздействий.

Ключевые слова: будущие воспитатели детей дошкольного возраста, музыкально-педагогическая подготовка, полифункциональные свойства музыки, аудиальное развитие дошкольников.

Nechaj S. P. Theory and practice of training future educators for multifunctional using music for preschoolers auditory development. - As a manuscript.

The dissertation for the degree of Doctor in pedagogical sciences, specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education, 13.00.08 – Preschool Pedagogics. – National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, 2015.

The dissertation includes the scientific concept of training future educators for multifunctional using music for preschoolers auditory development. It includes Basic components of pre-school education requirements to form a holistic picture of children and musical and pedagogical specific issues for children musical development. The dissertation defines and grounds the author's model of training future educators for multifunctional using music for preschoolers auditory development. It contains: goals, approaches, content, pedagogical conditions, methods, stages of work, the expected result.

The dissertation defines diagnosing method and readiness levels for training future educators for multifunctional using music for preschoolers auditory development. These are constructive and creative, adaptive-converting, analytical and synthetic, normative and reproductive methods.

The Concept of «auditory development of preschool children» was enhanced and expanded in the dissertation. It includes children auditory development program for all age groups of preschool educational institution.

Keywords: future preschool teachers, musical and pedagogical training, multifunctional music characteristics, preschoolers auditory development.

Підписано до друку 17.12.2015 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 пр. Зам. № 635
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.